

10de VERGADERING. — 28 JANUARI 1902.

2. Vaststelling der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1902. (Algemeene beraadslaging.)

10de VERGADERING.

VERGADERING VAN DINSDAG 28 JANUARI 1902.

(GEOPEND TE 11 UREN.)

Behandeling van de wetsontwerpen tot vaststelling van de Staatsbegroting voor 1902. Aanvang van de algemeene beraadslaging over die begroting.

Voorzitter: de heer van Naamen van Eemnes.

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 46 leden, te weten de heeren:

Sassen, Gleichman, Regout, Nebbens Sterling, 's Jacob, van Alphen, van Velzen, Reekers, Geertsema, Dijkmeester, Fennema, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, Godin de Beaufort, Laan, Hovy, Prinzen, Nijsingh, Rutgers van Rozenburg, de Jong, van Asch van Wijk, van Welderen Rengers, Breebaart, Tak van Poortvliet, van Lier, van Basten Batenburg, Welt, van Boneval Faure, van den Biesen, 't Hooft, van Zinnicq Bergmann, Merkelbach, van Heek, Pijnacker Hordijk, Schimmelpenninck van der Oije, Michiels van Kessenich, Rahusen, Alberda van Ekenstein, van Swinderen, van der Does de Willebois, Vening Meinesz, Vlieland Hein, van Nierop, Fransen van de Putte, Bultman en Kist,

en al de heeren Ministers, uitgenomen die van Koloniën.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

Aan de orde is de behandeling van de wetsontwerpen tot VASTSTELLING VAN DE STAATSBEGROTING VOOR 1902 (2).

De beraadslaging in het algemeen wordt geopend.

De heer **Gleichman**: Mijnheer de Voorzitter! Ik erken in het optreden van dit Kabinet het logisch gevolg van de verkiezingen van den laatsten zomer. Dit alleen reeds zou mij van noodloze bemoeilijking van dit Kabinet weerhouden. Ik wacht zijn daden.

Over één punt van Regeeringsbeleid slechts heb ik een woord te zeggen.

In de Memorie van Antwoord op hoofdstuk I komt een breede uiteenzetting voor van hetgeen men te verstaan heeft onder Christelijke beginselen in den zin van deze Regeering.

Leerzaam heb ik daarvan kennis genomen, en heb ik getracht te weten te komen, waarop wij ons, wat de toepassing van die beginselen betreft, hebben voor te bereiden. Maar heel veel wijzer ben ik niet geworden.

„Aan alle dweepziek drijven zich spenend”, zoo heet het in de Memorie van Antwoord, maar, voeg ik er bij, bij wijlen in nog al duistere taal zich vermeend, steekt de Regeering van wal.

Aanleiding genoeg tot een paar, trouwens zeer luttele en zeer korte opmerkingen en vragen.

Indien ik enkele dingen niet terstond begrepen heb, zal het wel daaraan liggen, dat ik niet „systematisch denk”, zooals de Memorie van Beantwoording op bladz. 4 dit noemt. De Christelijke grondslagen van ons volksleven zijn, volgens deze Regeering, „gelegd in de verhouding tusschen man en vrouw, tusschen

ouders en kinderen, tusschen patroons en werklieden, tusschen onderdanen en overheid en tusschen de overheid en God.”

In welke maatregelen, zoo vraag ik, spreekt die verhouding zich uit, welke andere bereidt zij voor? Hoe denkt men haar, meer dan tot nu toe, recht te doen wedervaren?

„Voor hen” — dat is: voor de specifiek Christenen — zegt de Memorie van Beantwoording op bladz. 2: „voor hen staat vast dat, waar het geloof in den Christus uit de harten wijkt, van lieverlede andere denkbeelden omtrent de grondslagen van het volksleven opdoemen, die niet tot rust komen tenzij de Christelijke grondslagen van het volksleven in den geest van deze denkbeelden wijziging hebben ondergaan.”

Wat denkt de Regeering in den geest van die denkbeelden te doen?

„De ééne richting”, zoo lezen wij in substantie verder, „houdt meer het oog gevestigd op de ééne soort volksnooden, en de andere richting op andere, en het constitutioneele stelsel mag geacht worden dan het profijtelijkst te werken, indien het beurtelings de zorg voor den éénen volksnood en beurtelings die voor den andere aan de orde stelt.”

Dat is een eenigszins wonderlijk *système de bascule*. Oppervlakkig zou men zeggen dat het voor het land het profijtelijkst was, als alle volksnooden bij iedere Regeering, welke dan ook, gehoord en behartigd worden.

Het Kabinet, zegt de Memorie van Beantwoording op bladz. 3, „kiest wél bewust en in principieelen zin voor de handhaving van de Christelijke grondslagen van ons volksleven partij; het zal trachten die te bevestigen en daarop voort te bouwen en af te wachten wat die grondslagen met ontwrichting mocht bedreigen.”

Wat denkt wederom de Regeering te doen in dien zin? Hoe, op welke wijze, worden de Christelijke grondslagen „met ontwrichting bedreigd” of althans aangetast? Wat zal de Regeering doen om de verhouding tusschen man en vrouw, tusschen ouders en kinderen, tusschen patroons en werklieden, tusschen onderdanen en overheid en tusschen overheid en God, in orde te brengen en te houden?

In het voorbijgaan zij herinnerd aan Macaulay's niet bepaald elegante, maar mijns inziens ware woorden: „Wij hooren van essentieel, specifiek Protestantsche Regeeringen en van essentieel, specifiek Christelijke Regeeringen; even goed zou men kunnen spreken van essentieel Protestantsche kookkunst of essentieel Christelijke rijkunst.” Wij hebben, zoo zegt Macaulay in hoofdzak verder — maar dit geldt natuurlijk alleen voor Engeland — wij hebben verscheidene afdoende bewijzen gehad dat men te gelijker tijd een zeer goed Christen en een zeer slecht Minister zijn kan. Maar dit slaat, zooals ik zeide, alleen op Engeland.

Hoe zou — vraagt de Memorie van Antwoord verder op bladz. 4 v. b. — hoe zou het dienen van God denkbaar zijn, indien niet door overheid en volk beide naar de door God voor den Staat gegeven levenswet gevraagd werd?”

Naar die levenswet te vragen is gemakkelijk. Mag alsnog een antwoord te gemoet gezien worden waaruit blijkt, wat er in die levenswet staat, wat zij bevat, hoe zij zich openbaart?

Het is — Memorie van Antwoord bladz. 4 v. b. — het is in dien zin, „dat het opgetreden Kabinet, zich verwant gevoelende aan den geest, die, dank zij de Christelijke traditie, nog altoos den breedten volkskring beheerscht, tegen dien geest niet begeert in te gaan, maar veeleer dien wensch te sterken.”

Hoe zal die geest versterkt worden?

De verwijzing, noch naar de Christelijke grondslagen, noch naar de levenswet, noch naar den geest, brengt ons iets verder, zoolang wij niet weten, wat de Regeering, geïnspireerd door die grondslagen, die wet en dien geest, denkt te doen, voor te bereiden, zoo mogelijk tot stand te brengen.

Wellicht vindt de heer Voorzitter van den Raad van Ministers termen om over dit een en ander eenig licht te ontsteken.

De heer **van Velzen**: Mijnheer de Voorzitter! In de Troonrede is ons medegedeeld, dat, ofschoon de algemeene volksstoestand in velerlei opzicht tot dank stemt, intusschen niet mag worden voorbijgezien, dat, zoo op geestelijk als stoffelijk gebied, een wijziging van toestanden is ingetreden, die meer dan tot dusver de overheid tot het geven van leiding en het verleenen van

2. Vaststelling der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1902. (Algemeene beraadslaging.)

steun noodzaakt, en waarbij zij behoort voort te bouwen op de Christelijke grondslagen van ons volksleven.

Voor deze verklaring ben ik de Regeering dankbaar. Wij hebben ook vernomen dat het zedelijk karakter van het openbare volksleven op meer afdoende wijze door de wet zal moeten worden beschermd; dat voor de vrijmaking van het onderwijs in zijn onderscheidene vertakkingen, op den ingeslagen weg zal worden voortgeschreden; en dat niet minder op de stoffelijke zijde van het sociale vraagstuk de aandacht van Harer Majesteits Regeering blijft gevestigd, waarbij het uitzicht op een wetsontwerp dat aan den landbouw een rechtstreeksche vertegenwoordiging zal geven, wordt geopend; terwijl ook de verdere regeling van arbeidstoestanden, welke dringend voorziening eischen, niet uit het oog wordt verloren.

Het Kabinet geeft hiermede te kennen een open oog te hebben, zoowel voor de geestelijke als voor de stoffelijke eischen van het volksleven. Het wenscht er naar te streven deze te bevredigen op Christelijke grondslag.

Ik stel er prijs op te verklaren, dat ik, zoowel op grond van deze als van andere ons gedane toezeggingen, de optreding van dit Kabinet met vertrouwen begroet. Zoowel het werkplan als de grondslag waarop het Ministerie wenscht voort te bouwen, heeft bij een zeer groot deel der natie, speciaal bij dat gedeelte hetwelk aan de Christelijke traditie gehecht is, goede hope voor de toekomst gewekt.

Wel is omtrent de wijze waarop dit Kabinet de Christelijke beginselen in het staatkundig leven wenscht toe te passen en omtrent het werkplan der Regeering, zoowel in het schriftelijk als het publiek debat der andere Kamer, een uitvoerig onderzoek ingesteld, maar de verklaringen hieromtrent en speciaal de definitie van het woord „Christelijk” in de Memorie van Antwoord op paragraaf 2 van deze Kamer, met welke definitie ik mijn volkomen instemming betuig, heeft ons omtrent de bedoeling der Regeering niet in het onzekere gelaten en zij is m. i. dan ook niet voor gegronde tegenspraak vatbaar.

Dat verwacht mag worden dat nu in een anderen koers zal worden gestuurd dan waarin wij gewend geraakt waren ons te bewegen, is in de eerste plaats te danken aan den uitslag der Juni-stembus, en voor een groot deel zeker het gevolg van het veldwinnen der Christelijke beginselen, maar ook van kentering van denkbeelden bij een deel der natie, hetwelk met den gang waarin 's lands zaken werden bestuurd, geen vrede had. Zoo zijn de anti-liberale partijen op staatkundig terrein in veerkracht en getalsterkte vooruitgegaan en is de meerderheid bij de laatste algemeene verkiezingen van links naar rechts omgeslagen.

Niettegenstaande en ondanks vele nuttige maatregelen, welke in den laatsten tijd, speciaal ook gedurende en na de optreding van het Kabinet-Mackay, zijn tot stand gebracht; kan niet worden ontkend dat de richting van ons staatsbestuur en van het nationale volksleven, in de laatstverloopen eeuw, in velerlei opzicht is afgeweken van de historische lijn waarop wij ons vroeger hebben bewogen.

Wat men ook moge beweren, het valt niet te loochenen dat ten gevolge van het veldwinnen der moderne wereldbeschouwing, in vele rangen en klassen der maatschappij een geest van onverschilligheid, ja bij menigeen zelfs van vijandigheid jegens den godsdienst zich openbaart; dat een deel der natie blijft vasthouden aan het Christendom, in verband met de Goddelijke openbaring, maar dat bij een ander deel een geest van materialisme is ingetreden en door velen de heerschappij der menschelijke rede tot norm wordt gesteld. Dit verschil van levensbeginsel, dat zich op ieder terrein openbaart, doet zijn invloed ook gelden omtrent wetgeving en staatsbestuur.

Het is voor mij hierbij minder de vraag of er onder hen die beweren dat in het staatkundig leven niet met de Godsopenbaring maar alleen met de rede moet worden gerekend, niet velen gevonden worden die voor zich persoonlijk en in het religieuze leven ook aan de Godsopenbaring vasthouden, maar het komt er m. i. op aan met welke van een dezer beide richtingen in het Staatsbestuur rekening moet worden gehouden.

Waar thans een coalitie-Kabinet is opgetreden, dat onder de leuze van handhaving der Christelijke beginselen zijn vaandel ontplooit, zal ik het bewind in dezen weg gaarne steunen.

Thans een onderzoek in te stellen naar de wijze waarop deze Regeering die beginselen in de door haar in te dienen wets-

voorstellen zal trachten te belichamen, is naar mijn meening minder Joeltreffend. Ik constateer dan ook met genoegen dat volgens het Voorloopig Verslag van deze Kamer omtrent de staatkundige beschouwingen het algemeen gevoelen is dat daden van het Kabinet behooren te worden afgewacht. Deze meening sluit zich aan bij de Ministerieele verklaring in de andere Kamer vernomen: „Laat men, zonder vooruit in een scrupuleus onderzoek omtrent de details te treden, de aan te bieden wetsontwerpen zelve onderzoeken, waaruit derzelver specifiek Christelijke grondslag zal kunnen blijken.”

Waar van verschillende zijden ondubbelzinnig is uitgesproken dat men vertrouwen stelt in dit Kabinet, mag van een veerkrachtig optreden der Regeering veel worden verwacht, zoowel ten opzichte van toestanden van geestelijken als stoffelijken aard, in zoover deze op verbetering aanspraak kunnen maken.

Ik bedoel dit niet in dien zin dat daarbij niet rekening zou zijn te houden met de verschillende sociale levensverhoudingen waarin de maatschappij heden ten dage verkeert, noch met de wijze van samenstelling van het Kabinet, maar ik bedoel hiermede het vertrouwen uit te spreken dat de wetsvoorstellen welke van dit Kabinet zullen uitgaan, de bestuursmaatregelen door deze Regeering te nemen, mogen blijken te zijn duurzaam en vruchtdragend, zoowel voor het heden als voor de toekomst.

Vóór ik eindig wensch ik nog met een enkel woord mijn instemming te betuigen met de financieele politiek welke de Regeering wenscht te volgen. Waar aan al de behoeften, die de laatstelijk aangenomen wetsontwerpen, zoomede de nieuw in uitzicht gestelde, vorderen, niet zal kunnen worden voldaan dan met versterking van 's Rijks inkomsten, vernamen wij de verklaring „dat allereerst herziening van het tarief van invoerrechten in aanmerking komt”.

Voor zoover die herziening, welke in de eerste plaats een fiscale zal zijn, zich ook zal uitstrekken tot artikelen die ook hier te lande worden of kunnen worden voortgebracht, ligt het in de bedoeling volgens § 4 der Memorie van Antwoord er naar te streven dit natuurlijk gevolg der verhooging bovenal ten goede te doen komen aan die takken van den nationalen arbeid, welke thans in hun ontwikkeling belemmerd, zooal niet in hun bestaan bedreigd worden.

Deze verzekering van de Regeering wekt bij mij het vertrouwen dat bij meerdere belastingheffing rekening zal worden gehouden met den billijken eisch dat de verschillende bronnen waaruit de nationale welvaart wordt gevoed, ook evenredig zullen worden belast om bij te dragen in de ontstane behoeften en dat mitsdien de eene tak van volkswelvaart, hetzij handel of bedrijf, niet stelselmatig loch eenzijdig worde bevoorrecht ten nadeele van den bloei en de ontwikkeling van eenig andere.

De heer van den Biesen: Mijnheer de Voorzitter! De zaak, die, volgens mijn bescheiden meening, op het huidige oogenblik, wel de meeste aandacht verdient, is de herziening der tarieven van in- en uitvoer.

Verwonderlijk mag het heeten, dat reeds niet lang in den lande een reusachtige beweging is ontstaan, om het verderfelijke vrijhandelstelsel, dat ons ten gronde richt, door een beschermend stelsel te vervangen.

Men versta mij wel, ik noem ons vrijhandelstelsel verderfelijke en dwaas, omdat de andere Rijken, in plaats van het vrijhandelstelsel, zware en grove protectie toepassen, waardoor zij voor ons land hun grenzen als met een Chineesch muur afsluiten.

Op stoffelijk gebied is er geen zaak die meer onze belangstelling en aandacht verdient. Het welzijn of de langzame ondergang van ons land hangt er van af. Wat toch baat het ons, of de groothandel bloeit en vooruitgaat, als de industrie, de land- en tuinbouw kwijnen en voor een groot deel te niet gaan?

De groothandel zelf zal door een beschermend stelsel nog tot grooter bloei geraken. Immers de aanvoer van onbewerkte artikelen zal daardoor enorm stijgen.

Dat de toestand in het land achteruitgaat, wie zal het ontkennen?

De niet afgeloste hypothecaire inschrijvingen bedroegen in 1900 het schrikbarende cijfer van f 1456 682 000. Nu mogen eenigen dit niet erg vinden, als zouden die hypotheeken dienen

2. Vaststelling der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1902. (Algemene beraadslaging.)

tot uitbreiding van zaken of tot aanbouw van huizen, — zij vergeten, dat dit maar voor een betrekkelijk kleine som kan gelden.

Ik slaap liever onder een pannen dan onder een gouden dak, en waar zal het blijven, dat als eerste kenmerk van soliditeit en welstand, het niet verhypothekerd zijn van vaste goederen, zal blijven gelden.

Voeg hierbij de steeds toenemende werkloosheid.

Duizenden werklieden kunnen hier te lande geen brood meer verdienen en gaan naar den vreemde.

Alleen naar Duitschland vertrokken in 1900, volgens opgave van het Centraal bureau van statistiek, 44617 mannen.

En dan de armoede.

In 1898 waren er nog 235 295 bedeelden.

Veel gegoede burgers keeren het vaderland den rug toe; de belastingen toch zijn hen te zwaar en vooral te hatelijk geworden.

En nu de toestand van den landbouw en van de industrie.

Het beste antwoord op die vraag is, aan te toonen hoeveel van ieder artikel hier te lande ten verbruik werd ingevoerd, dus niet de algemeene invoercijfers worden door mij gebruikt, maar de cijfers van den invoer tot verbruik, waarbij dus de doorvoer buiten beschouwing blijft. Ik vraag dan, waarom gaat de landbouw niet vooruit?

Omdat hier te lande, bij voorbeeld in 1900, vrij van eenig recht werd ingevoerd: om maar iets te noemen:

99 miljoen kilo tarwe;

260 " " garst;

371 " " haver;

500 " " rogge;

voor $1\frac{1}{4}$ miljoen gulden aan paarden;

$2\frac{1}{2}$ miljoen hectoliter lijnzaad;

870 000 hectoliter koolzaad;

33 miljoen kilo aardappelen en 17 miljoen kilo aardappelmeel.

Waar zijn zoovele ijzer- en machinefabrieken gebleven?

Antwoord: In 1900 werd ten verbruik ingevoerd:

a. 26 miljoen kilo gas- en waterleidingsbuizen;

b. $11\frac{1}{2}$ miljoen gegoten, gesmeed, geslagen of geplet ijzer;

c. 17 miljoen kilo spijkers en nagels;

d. $42\frac{1}{2}$ miljoen kilo ijzerdraad;

e. voor $20\frac{1}{2}$ miljoen gulden aan fabriek-, landbouw- en stoomwerktuigen.

Dit alles vrij, behalve het genoemde onder b waarvan 5 pct. geheven wordt.

Waar zijn de meeste meelfabrieken gebleven?

Zij zijn verdwenen.

Men voerde toch bijv. in 1900, vrij van eenig recht, hier te lande in $153\frac{1}{2}$ miljoen kilogram tarwemeel.

Waar zijn honderden looierijen gebleven?

Te niet gingen zij; men voerde toch bijv. in 1900 hier te lande in:

665 000 kilo zool- en tuigleer;

$6\frac{1}{2}$ miljoen kilo bereide huiden;

2 miljoen gulden voor zadelmakers- en ander leerwerk.

Waarom gaat de gisthandel zoo slecht te Schiedam?

Omdat hier vrij, bijv. in 1900, voor bijna $2\frac{1}{2}$ ton gouds werd ingevoerd, terwijl België een recht heft van 10 ct. per kilo.

Waarom verdwijnt de tabaksaanplant in ons land?

Omdat bijv. in 1900, voor een derisoir recht van 70 cent op de 100 kilo hier te lande $3\frac{1}{4}$ miljoen kilogram werd ingevoerd.

Waarom kwijnen de kandij- en suikerfabrieken?

Omdat ons land overstroomd wordt met vreemde suikers, bijna 42 miljoen kilo ruwe suiker, enz. enz.

Maar waar zoude ik ophouden?

Ik noemde slechts de meest bedreigde vakken.

Is het nu nog niet duidelijk, dat wij moedwillig zoo veel takken van bestaan ter neer drukten?

Daarom moet de volksconscientie wakker geschud worden, het onhoudbare van den tegenwoordigen toestand moet worden aangetoond.

Van harte gun ik de groote steden en den groothandel alle goeds, miljoenen en nogmaals miljoenen brachten wij ten offer om dat alles te steunen en te bevorderen.

En mocht er nog meer gevorderd worden, welnu, ook dat zal gegeven worden, maar dat dan ook van die zijde moge worden ingezien, dat beschermende rechten geen nadeel toe-

brengen aan den groothandel, integendeel daardoor dien handel nog meer en meer zullen uitzetten en bevorderen.

De praktijk heeft dan ook de valsche leerstellingen der vrijhandelaren aan het licht gebracht en ook theoretisch valt er over deze leerstellingen niet te twisten. Wat de een beweert, negeert een ander, de een breekt af wat de ander opbouwde, tusschen de doctoren heerscht een Babelsche verwarring.

Ook hier te lande komt hoe langer hoe meer kentering in de meening van velen.

Mr. Pierson zelf diende een tariefsverhoging in, die zeer weinig betekende, maar toch deze groote betekenis had, dat een verstokte vrijhandelaar als Pierson, zelf verhoging der tarieven noodzakelijk achtte, al werd de zaak ook vermomd achter het masker van fiscaliteit; en lees nu in *De Economist*, waarin hij zegt vrede te kunnen nemen met beschermende rechten.

Overal ook doen zich gezaghebbende stemmen hooren, om het verderfelijke van het door ons gevolgde stelsel aan te toonen.

Ik wijs o. a. op mannen als J. van Dusseldorp A. Mzn., J. H. Jansen, Jos. Jacobson, Eugène Regout en zoo velen, die met den heer Dobbmann, bij het protectie-debat in de Tweede Kamer spraken. Maar hoogst merkwaardig is een artikel van de *Times*, het groote city- en koopmans-orgaan, waarbij dat blad vrij wel den vrijhandel den rug toedraait; men kan 't vinden in de 2de editie der *Nieuwe Rotterdammer* van verleden Zondag.

Overal in het buitenland heft men dan ook zware rechten en lacht men ons uit om onze onnoozelheid.

Engeland heft zware rechten op tabak, spiritualiën, bieren en suiker; naar ik van bevoegde zijde vernam, zware haven-gelden en differentieele rechten voor den buitenlander.

Amerika slaat het record door haar exorbitante invoerrechten. Duitschland heft op tarwe en rogge f 2,10, op tarwemeel f 4,38, alles per 100 kilo en geeft nog daarenboven een uitvoerprijs voor meel.

Op veeren heft het 900 mark, op zijde 1200 mark, op kunstbloemen 900 mark, op kanten 800 mark, alles per 100 kilo.

Frankrijk doet niet onder. Men heft daar op tarwe 7 francs, op rogge 3 francs, op tarwemeel van 11 tot 16 francs, alles per 100 kilo. Men geeft daar ook een uitvoerprijs voor meel.

Verder heft men er op tabak frs. 3000, op rozenolie frs. 3000, op zilverwerk frs. 500, op bonneterie frs. 1000, op porseleingoesd fr. 1260, handschoenen fr. 600, tapisseries fr. 680, tussis unis fr. 1000, alles per 100 kilo.

In België heft men op tarwemeel fr. 2, op saffraan fr. 500, opp tabak fr. 600, op tussis de coton fr. 500, op andere weefsels fr. 700.

Het beweren, dat Nederland het classieke land van den vrijhandel is, is ook geheel onwaar. De meeste industrieën, die nu nog hier te lande bloeien, zijn of werden beschermd door invoerrechten. Twente heeft haar bloei aan de differentieele rechten te danken, die wij, helaas, in Nederlandsch-Indië afgeschaft hebben en wordt nog beschermd door een recht van 5 pct. op geweeft goederen.

De bierbrouwerijen bloeien; zij worden dan ook beschermd door een inkomend recht van f 3 per vat.

De sigarenfabrieken bloeien, omdat er een invoerrecht van f 40 geheven wordt op de 100 kilo sigaren.

Pas in 1877 werden hier vele rechten afgeschaft, nadat er al eenige in 1862 waren vernietigd.

Maar het tarief van 1845 eischte van granen f 2,50 tot 50 cent per mud; op gepelde granen f 10 de 100 pond, op meel f 20 de 100 pond, op bereide huiden f 10 à f 15 per 100 pond, op ijzerwaren 6 pct., op spijkers f 1,50 de 100 pond, op zeep f 6 en f 10 de 100 pond.

Nu nog heffen wij:

5 pct. op aardewerk; f 3,50 op gedistilleerd; 5 pct. op glaswerk, kaarsen; f 5 op kaas; 5 pct. op kleeren; f 25 op 100 kilo koekbakkerswerk; 5 pct. op kramen, manufacturen, menbelen en modewaren; $2\frac{1}{2}$ op olie; 5 pct. op papier, vaatwerk, vruchten, enz.

Wat blijft er nu over van het sprookje, dat Nederland het vrijhandelstelsel steeds heeft gevolgd?

Neen de waarheid is, dat er steeds recht geheven is, maar onoordeelkundig en nu ten huidige dage veel te weinig.

En nu vraag ik aan de voorstanders van de door hen zoo

2. Vaststelling der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1902. (Algemeene beraadslaging.)

zeer gewenschte sociale wetten, als daar zijn: pensionneering van den werkman, ondersteuning bij ziekte, ongeval of invaliditeit, waar moet het geld van daan komen om die pepercure wetten uit te voeren en tot stand te brengen?

Immers enkel en alleen uit de in te stellen of de te verhoogen invoerrechten.

De belastingdruk toch is tot de uiterste grons opgedreven.

In 1900 betaalde men per hoofd in Nederland f 26,69⁵ aan directe belastingen, accijnzen, zegel-, registratie-, hypotheek- en overgangsrechten, dus buiten alle stedelijke en provinciale belastingen, en dat die medetellen leeren ons o. a. Amsterdam en Rotterdam, die bijna 4 miljoen en 1 miljoen aan hoofdelijken omslag heffen.

Wat wilt gij dan, zal men zeggen. Hoe wilt gij de zaak geregeld hebben?

Dit nu ga ik in het tweede gedeelte mijner rede aantoonen. Systematisch en niet in den wilde moet men te werk gaan; daardoor alleen kan men een goede oplossing bekomen.

Ik verdeel dan met den heer van Dusseldorp, wiens werk: „Drie stelsels van handelspolitiek”, niet genoeg aan te prijzen is, alle goederen in vier rubrieken.

I. Als van een of ander artikel geen toevoer van buiten 's lands noodig is, omdat er in het land zelf een voldoende hoeveelheid van geproduceerd wordt, dan verhoogt een inkomend recht op zulk een artikel er den prijs niet van.

Bewijs hiervoor zal wel niet noodig zijn.

Een invoerrecht op wijn in Frankrijk, op graan in Rusland, op turf in ons land, zal natuurlijk de prijzen dier artikelen niet verhoogen.

Heft dus vrij invoerrechten op de volgende artikelen, die bij voorbeeld tot verbruik werden ingevoerd in 1900 als:

1. aardappelen, waarvan bijna 33 miljoen kilo werd ingevoerd vrij van rechten;

2. aardappelmeel, waarvan vrij 17 miljoen kilo werd ingevoerd;

3. suiker, waarvan vrij bijna 42 miljoen kilo werd ingevoerd; zoo ook op boter, chocolade, gedistilleerd en likeuren, gist, kaarsen, kaas, olie, papier, gebakken steen, sigaren, visch, vlas, vleesch, boomen en heesters, groenten, enz.

Dit alles wordt hier te lande meer dan genoegzaam gewonnen en geproduceerd.

Een invoerrecht op die artikelen werkt slechts beschermend en verhoogt den prijs van die artikelen niet.

Het excident, dat wordt uitgevoerd, regelt zich naar de wereldmarkt.

II. De tweede goederen-rubriek omvat die goederen, die hier te lande even goedkoop kunnen geproduceerd worden als in den vreemde, maar waarmede de buitenlander ons land overstroomt, terwijl het inlandsche product buitenslands gewerd wordt door inkomende rechten.

Nu leert de ondervinding, dat een matig recht op die artikelen den buitenlander weert, terwijl de prijzen van het artikel binnenslands er niet door worden verhoogd.

Ik zal dat bewijzen.

In België heft men fr. 2 inkomend recht op 100 kilo tarwemeel; nu zoude men geneigd zijn te zeggen, het tarwebrood moet dan ook duurder zijn in België dan in Nederland, waar tarwemeel vrij binnenkomt.

En wat leert nu de werkelijkheid?

Ik heb naar al onze consuls in België geschreven; hun brieven zijn ten dispositie van mijn medeleden.

Dat het half kilo tarwebrood in Gent kost 6 cent, in Luik 7, in Brugge 6, in Ostende 7, in Antwerpen 6 en in Brussel 6½ cent.

Bij ons te lande kost een half kilo tarwebrood in Amsterdam en Rotterdam 7½ cent, in Breda en Ginneken van 8½ tot 10 cent.

Een ieder uwer, mijne heeren, kunt tehuis gekomen, ook in uw woonplaatsen den prijs van het tarwebrood nagaan.

Nu zal men wellicht zeggen, in België bakt men waterbrood, in Nederland melkbrood.

Dat is waar, maar uit meel met melk gekneet, bakt men meer brood dan uit meel met water bereid.

Onomstootbaar staat dus vast, dat het brood in België even duur is als in Nederland, zoo niet goedkoper.

Wil men hiervoor nog nader bewijs, men sla dan open: „Revue du travail”, publiée par l'office du travail en Belgique, Novembre 1901; men zal dan bevinden op bladz. 1243 door de

opgave der broodprijzen uit alle steden van België, dat mijn bewering juist is. Volledigheidshalve zij hier nog bijgevoegd, dat de door mij verstrekte opgaven zijn van einde 1901 en begin 1902. Het verschijnsel laat zich ook verklaren; stel het tarwemeel kost f 10 de 100 kilo en er wordt een invoerrecht op gelegd van f 1. Nu kan de buitenlander niet meer voor f 10 leveren, maar wel de inlandsche fabrikant, en als de Nederlandsche meelfabrikant f 11 per 100 kilo ging vragen, dan komt ook de buitenlander wederom met zijn meel binnen.

Het recht werkt dus werend voor den buitenlander en beschermend voor den inlander, daar de laatste een voorsprong heeft en veel meer kan produceeren.

Nu valt het niet te ontkennen dat de prijs van eenige artikelen die evengoed hier te lande kunnen geproduceerd worden, in den beginne, zoolang die industrie niet voldoende gevestigd en ontwikkeld is, iets duurder zal zijn dan het buitenlandsche product. Maar dat is een quaestie van korten tijd.

Maar aan den anderen kant, wat zoude het nationaal vermogen niet vergroot worden, wat zoude er niet veel meer werk zijn, wat zou de werkman niet meer verdienen.

Die vergrootte en nieuwe industrieën zouden als zoovele ambachtsscholen zijn, waar de werkman ontwikkeld en bekwaamd werd.

Beschermt dus de meel-industrie en belet dat hier jaarlijks meer dan 153 miljoen kilo vrij tot verbruik wordt ingevoerd.

Beschermt eveneens de ijzer- en machinefabrieken. Waarom dan toch moeten hier voor 20½ miljoen gulden aan machine-rieën worden ingevoerd om hier te lande gebruikt te worden?

Verder vraag ik, waarom moest er bij voorbeeld in 1900 vrij ingevoerd worden tot verbruik hier te lande:

Voor 21 miljoen gulden aan ongetwijd garen van katoen?

Kan dat hier ook niet voor een groot deel gesponnen worden?

Voor 3½ miljoen aan gereedschappen?

Voor 1½ miljoen aan vaat- en kuipwerk?

Voor 42 miljoen kilo ruwe suiker?

Voor 5 pct. recht van de waarde, bijna 4¼ miljoen gulden aan modewaren?

Voor 2¾ miljoen gulden aan meubelen?

Voor bijna 2 miljoen aan hoeden?

Voor bijna 4 miljoen aan instrumenten?

Voor 7½ miljoen aan kleedingstukken?

Voor bijna 9 miljoen aan kramery?

Voor bijna 1 miljoen aan rijtuigen?

Voor 3¼ miljoen aan tapijten?

Voor 2¾ miljoen aan bonneterieën?

Kan dan geen groot deel van al die artikelen hier ook te lande gefabriceerd worden, als de inlandsche fabrikant voldoende beschermd werd en waardoor de prijs dier artikelen op den duur niet verhoogd zoude worden?

Een oogenblik wil ik nog stilstaan bij de beweging, hier reeds te lande in vollen gang, tegen een inkomend recht op tarwemeel.

Uit de door mij gegeven feiten blijkt hoe onwaar de bewering is, dat door een matig invoerrecht op tarwemeel, het brood duurder zoude worden.

Maar nu heet het, men leze de *Telegraaf* van 25 Januari il., Amerika zal zich wreken, pas op dus, als gij invoerrechten gaat heffen op meel, dan zal men daar de bloembollen nog hooger belasten en andere artikelen, en hier geen tabak meer koopen.

Maar hoe is het nu mogelijk, zoo iets te verkondigen?

Amerika nota bene heft zelf 25 percent op tarwemeel, om zijn meelindustrie te handhaven en die zou dan représailles nemen als wij 5 of 10 pct. gingen heffen. Maar waarom heeft Amerika dan tegen België geen représaille genomen, toen die Staat in 1895 fr. 2 op 100 kilo tarwemeel ging heffen?

Neen, juist zal de heffing van meelrechten een middel zijn voor onze diplomatie om betere conditiën te verwerven voor bloembollen enz. Men kan toch zeggen, ik zal maar 5 of 10 percent heffen, als gij bijv. ook maar 10 pct. op bloembollen heft en geen 25 zooals nu. Want een matig recht op meel zal niet alle aanvoer van Amerikaansch meel beletten.

In ieder geval, als macht boven recht moet gaan, dan is het met ons land gedaan en wij kunnen gerust den winkel sluiten. Nu is alles bijna buitenslands belast en dan zoude het buitenland nog moeten zeggen: als gij Nederland een matig recht gaat heffen, dan zullen wij u geheel en al door onze tarieven

10de VERGADERING. — 28 JANUARI 1902.

2. Vaststelling der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1902. (Algemeene beraadslaging.)

of door verbod van invoer ten doode opschrijven. Het is te onzinnig om van te spreken.

III. De derde categorie bevat die goederen, die hier te lande niet zoo goedkoop kunnen gefabriceerd worden als in het buitenland.

Welnu, een invoerrecht op die artikelen zou er de prijs van verhoogen. Behalve op luxe-artikelen is dus het heffen van rechten op die artikelen niet aan te raden.

IV. De vierde en laatste categorie bevat die goederen, die hier te lande:

a. niet in voldoende hoeveelheid kunnen geproduceerd worden, bijv. tarwe, steenkolen, tabak, enz.;

b. die in het geheel niet kunnen geproduceerd worden, bijv. petroleum, specerijen, rijst, zidvruchten, enz.

Als men rechten op die artikelen ging heffen, verhoogt men natuurlijkerwijze ook den prijs dezer artikelen, dat, met uitzondering van weelde-artikelen, niet wenschelijk moet geacht worden.

Alleen om bijzondere omstandigheden mag men *tijdelijk* van dien stelregel afwijken.

Zoo zoude ik gaarne den landbouw en den tabaksaanplant in ons land helpen. Beide hebben het hard te verantwoorden. Graan- en tabaksbouw zijn niet loonend meer. Men kan ze helpen door vermindering van belasting en op velerlei andere wijze.

Maar hulp is noodig.

Voor al nu door de uiterst lage suikerprijzen de verbouwing van suikerpeeeën veel zal verminderen en hetgeen nog uitgezaaid zal worden, tot lage prijzen zal moeten worden afgegeven.

Ik voor mij zoude tegen de tijdelijke verhooging van graanrechten niet opzien, evenmin als tegen een tamelijk invoerrecht op tabak.

De tabaksmarkt zal er niet door verplaatst worden, evenmin als te Londen of Bremen, waar zware rechten geheven worden.

Ook de kreet „duur brood” is een partijleus, anders niets.

Als men f 2 invoerrecht op 100 kilo tarwe heft, dan zal het tarwebrood hoogstens een cent per half kilo duurder zijn.

Ik zal dat bewijzen.

Uit 100 kilo tarwe komt gemiddeld 72 kilo tarwebloem; uit 72 kilo tarwebloem bakt men minstens 100 brooden van 1 kilo, dus f 2 recht, verhoogt het halve kilo brood met hoogstens een cent.

Het brood zoude dus te Amsterdam en Rotterdam 8½ cent per half kilo kosten en als er een zetting op het brood kwam, zoude buiten de groote steden, het brood wellicht 9 cent kosten, maar zeker minder als nu vele bakkers het brood verkoopen.

Zie mij hier dan, Mijnheer de Voorzitter, aan het einde van mijn reeds veel te lang betoog.

Van hier uit roep ik mijn medeburgers toe „Res tua agitur” het geldt hier uw belang.

Vereenigt u, laat uw stem hooren, gebruikt alle geoorloofde middelen om tot een goed recht te komen. Vooral gij, landbouwers, vereenigt u, als gij goed georganiseerd zijt in plaatselijke bonden en al deze bonden in een grooten bond, dan kunt gij een ontzettend gewicht in de schaal leggen.

Ik weet het, zoo vele pogingen om herstel faalden, men werd mistroostig en ontmoedigd.

Nu echter is er een Ministerie aan het roer, dat naar uw roepstem zal luisteren.

Ik voor mij stel het volste vertrouwen in dit Ministerie en vooral met het oog op het door mij behandelde onderwerp, op Zijn Excellentie den Minister van Financiën, op wien ik natuurlijk niet de minste pressie heb willen uitoefenen.

Ik vertrouw echter, dat deze mijn rede eenig nut zal kunnen opleveren, al ware alleen om eenige valsche leuzen te ontmaskeren.

Ik besluit met den wensch, dat dit Ministerie niet alleen den groothandel maar ook de nijverheid en den landbouw zal steunen, die takken van volkswelvaart wederom tot bloei zal brengen en zich door het nieuw tarief de middelen moge verschaffen om de sociale nooden des volks te lenigen en te herstellen.

De heer **Rutgers van Rozenburg**: Mijnheer de Voorzitter! Het is geen stijl, en zou ook niet goed zijn dat, wanneer twee menschen voor het eerst in deze wereld elkander ontmoeten, zij dan zwijgend elkander gingen zitten aankijken, zonder eenige poging te doen om de wederzijdsche onzekerheid op te heffen,

en de vraag op te lossen, of ze elkander welkom, onverschillig of een gruwel zijn.

Daarentegen is het een goed costuum, dat bij het uitkomen van nieuwe géranits van de Staatshuishouding tusschen dezen en het Parlement een gedachtenwisseling plaats hebbe ter begroeting, kennismaking en explicatie.

Ziedaar dan ook de reden, waarom door mij tot u het verzoek is gericht om heden het woord te mogen voeren, dat mij gegund is, en waarvan ik in de eerste plaats gebruik wil maken om mijn gevoelens te zeggen omtrent den oorsprong van den jonggeborene, van het nieuwe Kabinet.

Die oorsprong is en wettig en natuurlijk, al is daarbij niet alles volkomen in den haak en zuiver in het werk gegaan, al was bijv. die negotie, dat schaggeren en stemmen allesbehalve een nobele wijze van doen, en al was de exploitatie op wereldsch terrein van godsdienst en geloof in lijnrechten strijd met het goddelijk verbod: „Gij en zult Mijnen naam niet ijdelijk gebruiken”.

Ik zeide: de geboorte van dit Kabinet was en wettig en natuurlijk; *wettig*, omdat zij was de vrucht van een verkiezing, die volkomen regelmatig is toegegaan, zonder eenige inmenging van hoogerhand, gelijk die in den vreemde pleegt voor te komen, en *natuurlijk*, was de geboorte als resultaat der verkiezingen verkregen niet alleen naar de geschreven regelen der Kieswet, maar ook als overeenkomstig den geest, den aard van ons kiesrecht.

Immers vanouds is van zijde der voorstanders van algemeen stemrecht en van een stemrecht, daartoe zoo naderend, zoo uitgebreid als het onze, beweerd, dat een volksvertegenwoordiging moet zijn een getrouwe afspiegeling, als het ware een photographisch portret, het gelijkend contereitsel van alle schakeeringen der bevolking, zoodat elk van die schakeeringen minstens een eigen representant had in de vertegenwoordiging.

Men heeft dezulken herhaaldelijk gewaarschuid, dat naar die leer dan ook niet alleen de bekwamen en eerlijken, maar ook de oneerlijken en onbekwamen het recht hadden op hun beurt op te treden als vertegenwoordigers. Dat baatte niet; en toen eindelijk vanwege de Kroon onder de Regeering van 1891 een kiesrecht-regeling was voorgesteld, zoo uitgebreid, dat degenen die voorstanders waren van het algemeen stemrecht, kans kregen hun idealen verwezenlijkt te zien, waren die op den duur langer niet te weerstaan, althans niet verder dan geschied is door de Kieswet-van Houten, die, nog wat verfatsoeneerd in den geest van het gestrande wetsontwerp van 1893, ons heeft gegeven het resultaat van de verkiezingen van Juni 11.

Nu jammer men niet over dat resultaat, als te wijten zóó aan kiezers, die misschien van hun catechismus iets, maar van Staatszaken niets begrijpende, zich lieten opzweepen tot de overtuiging, dat de godsdienst gevaar liep, als aan dezulken, wier eenig streven was, afschaffing van het privaat bezit van anderen, fnuiking van dien verfoeilijken liberalen middenstand, en verlossing uit hun beweerde loonslavernij. Men behoort te erkennen, dat het resultaat een gevolg was van eigen schuld, een vrucht van den boom, dien men zelf heeft geplant, van het zaad dat men zelf heeft uitgestrooid. De verslagen partij behoort zich nu in haar lot te schikken, niet heil te zoeken in weeklagen. En dit te minder, omdat door veel mannen van wat men noemt de linkerzijde en niet het minst door de vorige Regeering de weg voor het tegenwoordig Kabinet is gebaad.

Ik zeg ook door de vorige Regeering en wel door haar toenadering tot clericalen en democraten — in parenthesi doe ik opmerken, dat ik het woord clericaal geenszins bezig als een scheldwoord, maar eenvoudig omdat ik geen betere benaming ken voor de gezamenlijke miskeners van het beginsel van scheiding van Kerk en Staat — door de toenadering dan der vorige Regeering tot clericalen en democraten was de weg gebaad voor het tegenwoordig Kabinet, omdat zij hiernede het geslacht der liberalen heeft ontworcht, verbrokken en verlamd en in het kamp der liberalen heeft doen rijzen de vraag, of zij er zoo veel slechter bij zouden varen, wanneer de voorzienigheid een onbewimpelde clericale of een onbewimpelde democratische Regeering tot loutering of kastijding over hen komen deed, dan bij een besteding van het toenmalige Kabinet van zoo vershoten liberale kleur. Daarbij komt, dat de liberale pers min handig het hare heeft bijgedragen tot den uitslag der verkiezingen door haar identificeeren van de liberale zaak met die van het

2. Vaststelling der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1902. (Algemeene beraadslaging.)

vorige Kabinet, door haar onvermoeid dagelijksch menu en geschrijf om toch de kandidaten der tegenpartij, van de rechterzijde, te weren, ten einde het toenmalig Kabinet op de been te houden. Ik ben er zeker van, dat sommige warme liberalen, die niet bijzonder gehecht waren aan of gesteld op dat vorig Kabinet, zich door die vermaningen bekoeld hebben gevoeld, en ten slotte zijn thuis en teruggebleven van de stembus; ja, best mogelijk acht ik het, dat zelfs enkelen van hen een veel grooter aantal van de zoogenaamde middenstof, overvoerd met die eentoonige spijs en wars van den dwang, welke men in het belang van het vorig Kabinet op hen trachtte uit te oefenen, naar de kandidaten der tegenpartij gedreven zijn.

Wanneer wij op deze oorzaken van de legitieme revolutie van Juni 11. acht geven, dan inderdaad bestaat er voor de mannen van de linkerzijde geen reden tot stelselmatige, regelmatige oppositie tegen het huidig Kabinet, en bestaat er anderzijds ook reden voor dit Kabinet en zijn voorstanders om te beseffen, dat hun tegenwoordige hegemonie mede aan heel wat oorzaken van tijdelijken aard te danken is, en dat zij er niet op moeten rekenen, dat die oorzaken ten eeuwigen dage zullen blijven werken in hun voordeel, indien zij den boog te sterk spannen en hun partijpolitiek te ver drijven.

Intusschen, in de samenstelling van het Kabinet ligt zekere aanleiding voor gerustheid, doordien het uit twee vrij heterogene bestanddeelen is opgebouwd, waarvan het eene het andere kan controleeren, zoodat bijv. het Katholieke, mijns erachtens nog het meest praktische element, het andere wel voor excessen zijner eigenaardigheden zal bewaren. Wanneer wij bovendien letten op de personen waaruit het Ministeriegeschap bestaat, ontmoeten wij nog meer reden tot gerustheid. Het zijn allen bekwame mannen, die ten deele vol vertrouwen verdienen, ten deele geen reden nog hebben gegeven tot wantrouwen, en ten deele met een waakzamen, doch tevens neutralen blik kunnen en moeten worden gadeslagen.

Wanneer ik nu, tal van punten van onbestemden en duisteren aard ter zijde latende, het Regeeringsprogram, te vinden in de Troonrede, nalees, dan wil ik niet verhehlen, dat ik daarin voor mij niet veel gruwzaams, maar nog al wat aantrekkelijks vind. Ik zal nu eenige der punten van naderbij bezien.

Dat de Regeering speel- en drankzucht wil tegengaan, indien zij daarvoor doelmatige middelen weet te vinden, wie zal het niet toejuichen? Dat zij er werkelijk in slagen zal de drankzucht op eenigszins afdoende wijze te beteugelen, ik wanhoop er aan; doch ik heb meer moed op haren strijd tegen speelzucht.

Er is toch inderdaad één tak van die speelzucht, de loterij-epidemie, die snel voortwoekert en waarvan betengeling naar het mij voorkomt urgent is, een epidemie, waarvan baatzuchtige ondernemers partij trekken — en met succes — tot exploitatie en berooving van de burgerij, niet het minst ten platten lande. Bestrijd ik alzoo de loterijen, men moet daaruit niet opmaken, dat ik ook de Staatsloterij wil afschaffen; integendeel ik wil die behouden, niet om het geld dat er uit te halen is voor de schatkist, maar als politiemaatregel, als een nuttig tegengif en tegenwicht tegen de buitenlandsche en particuliere inland-che loterijen; en ik kon mij nauwelijks verklaren dat tegenwoordig sommige overheidspersonen en volksvertegenwoordigers op gronden van zedelijkheid en waardigheid van den Staat tegen de Staatsloterij agiteeren, terwijl de Staat pas in Indië mede uit zedelijke consideratiën het bedrijf van opiumdebitant heeft ondernomen.

Een punt in de Troonrede, dat ik met voldoening opgemerkt heb, is dat betrekkelijk de regeling van de administratieve rechtspraak.

Wel is waar heeft ook in vorige Troonreden die rechtspraak een plaats gevonden, en zijn daaromtrent toen blijde vooruitzichten geopend en beloften gedaan, waarvan toch nooit iets gekomen is; maar nu er ditmaal een bijzondere paragraaf aan is gewijd, is bij mij de hoop verlevendigd, dat men aan die zaak, waarmede wij nu meer dan een halve eeuw in mora zijn, eindelijk eens de hand zal slaan, dat het nu niet weer bij toezegging zal blijven, dat deze Minister ons niet weer zal teleurstellen en dat hij niet weer zal voorbijtrekken zonder een regeling werkelijk te hebben voorgesteld.

Defensie en de verdere regeling van onze levende strijdkrachten zijn in zeer goede handen. Intusschen hebben sommigen pogin-

gen gedaan om bij den Minister den indruk te wekken, dat de pas tot stand gekomen wetten de vrucht waren van een voorkeur der Volksvertegenwoordiging voor een zoogenaamd volksleger en algemeene volksweerbaarheid. Ik ontken die voorkeur, en geloof veeleer dat hetgeen in de tegenwoordige wet voorkomt betrekkelijk de vooroefeningen alleen er in is opgenomen om den voorstanders van een volksleger genoeg te doen en hun de maat vol te meten. Naar mijn overtuiging zou het, indien men daartoe trachtte te komen, en op de basis van een volksleger onze defensie ging inrichten, uitloopen op ontzaglijk groote kosten in vreedstijd en teleurstelling en ondergang in oorlogstijd. Van een volksleger, van vrije volks-oefeningen en algemeene weerbaarheid verwacht ik niets degelijks evenmin als van den landstorm, die nog minder kan beteekenen dan de tegenwoordige rustende plattelandsschutterij, en die alleen als eeresaluut aan art. 180 der Grondwet in de wet is opgenomen. Elk uur, door den Minister aan deze instellingen of hun organisatie gewijd, zou ik verloren rekenen, en verspillen van zijn talent, dat zooveel voordeeliger aan andere nuttige onderwerpen op defensiegebied besteed kon zijn.

Wat dilettant-soldaatjes en -legertjes kunnen geven hebben ons geleerd de Fransche *bataillons-scolaires* en de mobiele garden, de vrijkorpsen der Italianen in 1853 en de jongste munitie in het *Leger des Heils*.

Nu wensch ik niet dat de Minister door mijn beschouwingen zich late leiden of influenceeren; maar wel verlang ik, en verwacht ik, dat hij bij de uitwerking en uitlegging van de nieuwe wetten, ook geen acht sla op de suggestiën en lievelingsdenkbeelden der voorstanders van een volksleger en zoogenaamde algemeene weerbaarheid.

Of de verhooging van tarieven, protectionistisch of fiscaal genoemd wordt acht ik gansch onverschillig.

De vorige Minister van Financiën moge dat woordenspel hebben uitgevonden en moge daardoor aan de verdenking bij sommigen van ontrouw aan eigen anteceden ten zijn ontsnapt — zijn verhooging van tarieven zou een protectionistische werking gehad hebben, al is het dan in mindere mate dan die, welke wij thans hebben te wachten.

Juist de fiscaliteit, die voor sommigen een voordeel is, en waarschijnlijk mede uitgevonden is om hen met het denkbeeld van hogere tarieven te verzoenen, maakt mij van de zaak afkeerig.

Werden echt protectionistische hoge tarieven ingevoerd, dan zou men, zoodra de wind keerde, zoodra weer een vrijhandelmoesson veld won, en een vrijhandel gezind bewind aan het roer kwam, er op kunnen terugkomen; maar wanneer de tariefverhooging wordt ingevoerd, om daaruit geld te slaan, dat dadelijk besteed wordt, of waaraan a priori reeds een bestemming gegeven is, gelijk tegenwoordig alle denkbare baten, en zelfs de verwachte, vaak imaginaire besparingen op reeds ge-flatteerde begrotingen worden gedisonceerd, dan kunnen wij nooit van het verhoogde tarief ons weer ontslaan, omdat wij door afschaffing een gat zouden maken in de schatkist, dat wij niet konden laten bestaan, en met geen ander middel zouden kunnen dempen. Indien mij niet het fiscale karakter der tariefverhooging afschrikte, zou ik er onder de tegenwoordige omstandigheden in kunnen berusten en toe kunnen medewerken, niet uit zucht om landbouw en industrie te beschermen, maar als verdediging tegen de vijandige uitsluiting van de bureu, en om op hem pressie uit te oefenen naar vrijhandel.

Dan zou ik ook voor Nederland, in den geest zooals Frankrijk dat, naar ik meen, gedaan heeft, een twee- of drieledig tarief verlangen. Een zeer hoog, dat men het normale zou kunnen doopen en dat bestemd was voor degenen, die zich tegen ons even vijandig bleven betoonen, als op het oogeblik; een middelbaar voor hen, die bij tractaat, ons voordeelen van betekenissen verzekerden, en een zeer laag voor hen, die ons even vrijgevig behandelen, als wij hen doen.

Nu denkt misschien, meesmuilend, in deze Vergadering, deze of gene: ziedaar weer een ex-freetrader, die naar protectionisme draait; die in represailles, reciprociteit en fair trade zich een brug bouwt om naar het protectionisme over te komen; maar dan vergist zich deze filosoof of psycholoog, want vóór twintig jaren heb ik hetzelfde verkondigd.

Bij de behandeling van een Fransch tractaat, dat werd verworpen, heb ik ter Tweede Kamer in 1881 of 1882 een rede

2. Vaststelling der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1902. (Algemeene beraadslaging.)

gehouden, waarin dezelfde stellingen uitvoeriglijk werden ontwikkeld en onder andere deze zinsneden voorkwamen:

„*Free-traders* moeten wij blijven; maar ook de overtuiging moeten wij bij de buren levendig houden, dat wij het vrijwillig blijven. Wanneer wij echter van de daken verkondigen, dat men ons kan tergen zooveel men wil, dat wij — hoe ook vertrappt — toch altijd onze verdrukken zullen blijven zegenen en weldoen, dan kunnen wij er staat op maken, dat de vertrapping zal voortduren en verergeren en dat ons land een fuik moet worden, waar alleen iets in, maar niets uit kan, en spoedig weinig inkomen zal, doordien invoer zonder uitvoer op den duur onmogelijk is.”

En verder: „*Represailles* nemen wil ik niet, althans voorloopig niet; maar geenszins zeg ik: absoluut niet, omdat ik mij kan voorstellen dat onze buren allengs zoo vijandig tegen ons optreden, dat het er wel toe komen moet. En als het eenmaal zoover komt, zal ik de *represailles* betreuren, maar denkende *per aspera ad astra* ze tolereeren en er geen inbreuk op *free-trade* in zien.”

En nu geloof ik inderdaad, dat wij allengs zoover gekomen zijn, dat wij tot zulke maatregelen de toevlucht nemen mogen of moeten, mits in den even geschetsten vorm en naar de geschetste methode, dus zonder ons voor altijd er aan te binden.

Toch zal ik op dit oogenblik in die zaak niet dieper treden, omdat de gelegenheid daartoe mij waarschijnlijk geboden zal worden, indien de Regeering spoedig, zeer spoedig, met haar voorstellen tot tariefsverhooging voor den dag komt.

In een ander opzicht kan ik misschien tot zekere hoogte ook met de Regeering wel meegaan, te weten in dat betrekkelijk de pensioneerings- of verzekering tegen ouderdom en invaliditeit. Van den aanvang af, dat dit onderwerp officieel werd ter sprake gebracht — ik meen in 1891 — werd door mij verkondigd, dat daarvan voor rekening of met hulp van den Staat anders dan bij wijze van armbedeeling geen sprake mocht zijn, maar dat, indien men er ooit toe komen wilde, dan voorop staan moest dat de maatregel niet werd toegepast ten behoeve van één kaste, de kaste der handwerkslieden, maar ook behoorde te worden toegepast ten voordeele van allen, die met de handwerkslieden op dezelfde sport, of op een lagere sport der maatschappelijke ladder stonden.

Ik bleef echter jarenlang in de Tweede Kamer met die stelling alleen staan, totdat een anti-revolutionnaire lid mij bijviel; maar toen kwam dadelijk een anti-revolutionnaire hoofdofficier de zaak weder bederven. Sedert is men wel voortgegaan luide en onvermoeid in dit opzicht voor de belangen van de handwerkslieden of den vierden stand op te komen; maar men verzaakte, ignoreerde, hetzij opzettelijk hetzij uit onnadenkendheid — ik hoop het laatste — de belangen van den vijfden en van den zesden stand, die nog geen kiezers bevat.

Daarom heb ik een paar jaren geleden, bij de behandeling van de begroting — ik meen voor 1899 — dit punt nog eens opzettelijk hier behandeld; en nu heb ik tot mijn voldoening in de Memorie van Antwoord betrekkelijk hoofdstuk I van dit Kabinet aan de Tweede Kamer, op blad. 7, regel 25, het volgende gevonden:

„Slechts zooveel staat vast, dat het Rijk voor deze verzekering, zoo ze ook de reeds nu bejaarden zal insluiten, zeer aanzienlijke offers zal hebben te brengen, alsmede dat het een ongezonde gedachte zou zijn, deze verzekering uitsluitend ten behoeve van handwerkslieden in te richten. Zij zal ten goede moeten komen aan hen, die een tot een bepaald maximum genoten inkomen ten gevolge van invaliditeit of ouderdom zien teloorgaan.”

Dat zijn inderdaad behartigenswaardige woorden, die geheel strooken met de stelling, twee jaren geleden hier nog eens en zoovele malen te voren in de Tweede Kamer door mij verkondigd, en daarom heb ik gemeend die woorden der tegenwoordige Regeering, welke zij, wanneer zij tot uitvoering van haar plannen komt, niet meer verzaaken kan, te moeten constateren en als het ware voor anker leggen.

Er zullen, helaas, nog wel zaken ook voorkomen, waarin ik met deze Regeering minder goed instemmen kan, zaken waarin transigeeren mij onmogelijk en misdadig voorkomen zou. Wanneer zij bijv. mocht komen — en ik geloof reden te hebben om dat te vreezen — met een voorstel tot verzwakking of intrekking van art. 17 van de wet op de besmettelijke ziek-

ten — wat zij noemt vrijmaking van het onderwijs — dan zou dat voor mij een toereikende reden zijn om dit Kabinet te beschouwen als een nationale ramp, en om mij den plicht op te leggen die nationale ramp, zooveel ik vermocht, te bestrijden; dan, ik hoop dat alsnog het gezond verstand der Ministers in het algemeen en de praktische zin der Katholieke Ministers in het bijzonder, het Kabinet voor dien mistap zal vrijwaren en het daarvan zal weerhouden.

Nu nog een woord over de cijfers, over de financiën.

In het Voorloopig Verslag dezer Kamer was de opmerking gemaakt, dat wanneer men het werkelijk nadeelig saldo der Staatsbegroting wil berekenen, gelijk de Minister heeft gedaan op blad. 11 van zijn Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer, men niet uit het oog moest verliezen, dat een post van f 3685 000 wegens rente van de aan Indië voorgesloten gelden eigenlijk een bate was, die wel volgens de wet op de begroting van Indië wordt uitgetrokken en op de lijst onzer Staatsmiddelen voorkomt, maar toch niet bestemd was om werkelijk in te komen, en niet was een inschuld, welke men als werkelijk opvorderbaar van Indië beschouwen, en van ons nadeelig saldo aftrekken mocht.

Nu heeft de Minister daarop geantwoord, dat hij dit niet begreep, en dat volkomen te recht gemelde som tot ons actief gerekend was. Dat de Minister het niet begrijpt, vind ik best verklaarbaar, omdat, indien hij het wel begreep, zijn geheele bespiegeling van blad. 11 Memorie van Antwoord haar waarde verliezen, en beuzelachtig worden zou.

Dan, ik wil die quaestie verder rusten laten, omdat zij, wanneer straks de Indische Comptabiliteitswet aan de orde komt meer ex professo uitgemaakt worden kan. Slechts een paar punten van concreten aard mag ik niet nalaten hier te releveeren. Het eerste is, dat de Minister zeer apodictisch zegt, dat sedert vele jaren werkelijk en feitelijk de scheiding tusschen de Indische en de moederlandsche financiën heeft plaats gevonden. Ik ontken dat ten stelligste. Ik herinner mij zeer goed, hoe 3 à 4 malen door de Ministers van Bosse, van Gelstein, en ik meen ook van Rees, en door den afgevaardigde van Dedem pogingen zijn gedaan om die scheiding in te voeren, door hun voorstellen tot zoogenaamde regeling van de verhouding tusschen Indische en moederlandsche financiën; maar ik weet ook, dat telkenmale de Tweede Kamer daar een stokje bij gestoken heeft, zoodat van die scheiding niets is gekomen. Wel bestaat er een gescheiden boekhouding, om welke te respecteren of door te voeren in de leeningswetten van 1883 en 1898 is voorgeschreven dat de rente van voor Indische behoeften geleend geld in uitgaaf zou worden gebracht op de Indische begroting en als ontvangst onder de middelen van Nederland zou worden opgenomen, maar een werkelijke scheiding van de Indische financiën van die van het moederland heeft nooit plaats gehad; en buiten de wet om kan de tegenwoordige Minister, die niet als vanzelf geboren decreteren.

Een tweede punt van concreten aard, dat ik nog even moet noemen, is de bewering van den Minister, dat het gezamenlijk bedrag der voorschotten van het moederland aan Indië van 130 miljoen, in het Voorloopig Verslag bedoeld, thans reeds gereduceerd zoude zijn tot 99 miljoen.

Ik kan dat op dit oogenblik niet verifiëren, maar merk toch op dat 3 pct. rente van 99 miljoen slechts zou bedragen f 2 970 000, terwijl op de Indische begroting uitgetrokken en in de raming onzer Staatsmiddelen deswege vermeld wordt f 3 865 000, hetgeen ik op mijn beurt met 's Ministers beweren niet rijmen kan.

Hiermede kan ik mijn beschouwingen voor het oogenblik sluiten.

De vergadering wordt voor een half uur geschorst, daarna hervat en de algemeene beraadslaging voortgezet.

De heer Reekers: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch een enkel woord in het midden te brengen naar aanleiding van § 2 van het Voorloopig Verslag, waar de leuze om Christelijke beginselen te doen heerschen op wetgevend en staatkundig gebied genoemd wordt een uit den aard bedriegelijke en schoon-schijnende leuze.

Ik geloof, dat men de bewoordingen van de beide eerste alinea's van § 2 kan toepassen op een aantal verkiezingsleuzen.

2. Vaststelling der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1902. (Algemeene beraadslaging.)

Men denke aan de leuze van billijke verdeeling van lasten, in de toepassing waarvan dikwijls gebleken is hoe er omtrent het begrip „billijke verdeeling” de meest uiteenlopende gevoelens bestaan. „Vooruitgang” is een zeer geliefkoosd devies, het devies van een kiesvereniging in de hoofdstad en misschien van vele andere. Toch is het dikwerf genoeg gebleken, dat wat door den een vooruitgang wordt genoemd, door een ander als achteruitgang wordt gekenschetst.

Nog onlangs, bij de jongste verkiezingen, werd door een van de groote liberale bladen in ons land aan de vrijzinnig-democraten verweten, dat zij in hun ijver voor krachtigen vooruitgang geheel op een dwaalspoor waren geraakt.

Ieder herinnert zich bovendien hoe de leus „liberaal” dikwerf onderworpen is geworden aan soortgelijke critiek als thans te beurt valt aan de „Christelijke beginselen”. Nu meen ik, met volkomen eerbiediging van de eerlijkheid van hen die zulke leuzen stellen, toch te mogen zeggen dat op die leuzen zelf met veel meer recht het woord van bedriegelijk toepasselijk is dan op de leuze om Christelijke beginselen in ons Staatsleven te doen heerschen, want de appreciatie van wat billijke verdeeling is van lasten, wat al of niet vooruitgang is, blijft een zaak van individueele opvatting, terwijl de beginselen der Christelijk-staatkundige partijen hun wortel hebben in de positieve en geschreven wet van God.

Want reeds uit de verschillende programma's blijkt voldoende dat geen der partijen heeft gemeend een Christendom voor te staan dat los zou zijn van zijn oorsprong.

Er zijn niettemin verschillen, en wel van dien aard dat gezegd kan worden dat „de meest tegenstrijdige maatschappelijke instellingen op grond van een Christelijk beginsel zijn gehandhaafd en bestreden.” Zelfs onder de Katholieken, die op homogeniteit en eenstemmigheid toch wel aanspraak mogen maken, zijn zoodanige verschillen van meening dikwerf aan het licht gekomen.

In het vuur van den strijd grijpt iedereen dan naar het wapen dat hem het meest afdoende schijnt en verdedigt zijn meening als zijnde het Christelijk beginsel, terwijl het ten slotte blijkt maar een persoonlijke deductie te zijn. Maar waar bestaan dergelijke verschillen niet? Geen homogeniteit van beginselen, geen geschreven wet zal daarvoor ooit waarborgen en wanneer men nu hieruit de conclusie zou willen trekken, dat de leus van Christelijke beginselen, zoo al niet bedriegelijk is, toch eenigszins vaag is voor een staatkundig program, dan zou ik dit in zeker opzicht kunnen beamen, maar men moet niet vergeten dat zoowel de anti-revolutionnaire partij als de Katholieke leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal in hun programma's een aantal hervormingen hebben aangeduid, waarvan zij de totstandkoming wenschen na te streven. Het ligt niet op mijn weg om de verdediging van een program, zelfs niet dat van de Katholieke leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, op mij te nemen, de verdediging en de toelichting daarvan wordt het best overgelaten aan hen die het tot stand brachten en die er op zijn gekozen, maar dit wensch ik toch te zeggen dat aansluiting voor hen die er niet rechtstreeks bij betrokken zijn, zeer gemakkelijk wordt gemaakt, omdat men die hervormingen wil tot stand brengen in Christelijken geest en de oplossing van die vraagstukken zoekt volgens Christelijke beginselen.

Er is een regel in de logica: Cum negante principia nequid disputari, d. w. z. wanneer men het in beginsel niet met iemand eens is, dan kan men zeer moeilijk tot een practisch resultaat geraken, maar omgekeerd mag ik ook zeggen dat, wanneer men een groot beginsel heeft, waarover men eenstemmig denkt, men ook het vertrouwen mag koesteren, dat men bij de uitvoering en de totstandkoming tot een bevredigend resultaat zal geraken. De leus „Christelijke beginselen” is dus geen leus van verdeeldheid, maar integeneel een leus van eenstemmigheid.

Er zijn tusschen de Christelijke staatkundige partijen nog andere verschillen, verschillen meer diep ingrijpend, verschillen, die men misschien zou kunnen noemen: verschillen van hooger orde. Indien wij ooit geneigd waren dit uit het oog te verliezen, dan hebben wij, de Katholieken en de anti-revolutionnaires, genoeg gemeenschappelijke onbaatzuchtige vrienden in den lande, die geen gelegenheid laten voorbijgaan om ons daaraan te herinneren, vooral niet in een verkiezingsperiode. Wij zijn dus

gewaarschuwd en un homme averti en vaut deux. Maar ook zonder die waarschuwing zijn wij ons van de verschillen volkomen bewust; daarom heeft zeker ook nooit iemand gesproken en zal ook niemand spreken van fusie. Wij schipperen en transigeeren niet met ons Rooms-Katholiek of anti-revolutionnaire of Calvinistisch standpunt. Dat mag niet en indien men dat ooit zou willen beproeven, dan ware dit het begin van het einde, maar wij spreken van coalitie en gelooven dat die coalitie vruchtbaar kan wezen, want wij erkennen dat er genoeg beginselen zijn op staatkundig en maatschappelijk gebied waaromtrent wij het volkomen eens zijn en die wortelen in een voor beide partijen onomstootelijk gezag.

Intusschen, ik ben niet opgestaan om in de eerste plaats of voornamelijk te spreken over verkiezingsleuzen of verkiezingsprogramma's, maar alleen, omdat ik met een paar woorden wensch aan te geven waarom het optreden van een Christelijke Regeering voor mij niet alleen rechtmatig is als een resultaat van de verkiezingen, zooals de heer Rutgers van Rozenburg daareven heeft aangeduid, maar ook is een eisch des tijds.

In de Memorie van Beantwoording werd door de Regeering gewezen op de historische beteekenis van het Christendom. Ik wensch daaromtrent nog een ander betoog aan te voeren en wel van een erkend liberaal, van professor Bluntschli, die in zijn „Lehre vom modernen Staat” o. a. zegt:

Aber auch der moderne Staat darf heute noch in einem andern Sinne Christlicher Staat genannt werden, in dem Sinne nämlich, dass damit die weltgeschichtliche Bedeutung des Christenthums für die heutigen europäischen Völker anerkannt und dass damit angedeutet wird, das Christenthum sei eine der Hauptwurzeln und Grundlagen unsrer heutigen Gesittung und in dem Sinne dass damit die Religion der groszen Mehrheit des Volkes und die Anforderung an den Volkstaat bezeichnet wird, dass er die Christliche Moral und die Christliche Sitte beachte und ehre.

Uit het Christendom zijn dus ontsproten en het Christendom heeft ons geschonken de gemeenschappelijke begrippen, die den grondslag uitmaken van onze zoowel als van de andere Europeesche Staatsinstellingen.

En nu kan men met gemeenschappelijke begrippen een heel eind voortwerken, zonder telkens naar den grondslag te vragen, zoolang die begrippen onbetwist algemeen heerschen.

Men kan er een eind mede voortsukken, zoolang zij wel verzwakt zijn, maar nog niet principieel worden bestreden; hoe meer echter een groot deel van het volk van het positieve Christendom vervreemd, des te meer worden de grondslagen van de samenleving, de begrippen omtrent gezag, eigendom en familie in den wortel aangetast en daartegenover is het meer dan noodzakelijk dat men zich klaar en duidelijk rekenschap geeft van de diepere grondslagen, waarop die beginselen rusten, indien men ze wil handhaven, en ik voeg er bij, dat het alleen maar op dien weg mogelijk schijnt om aan de eischen van den tijd te geven wat gegeven moet worden zonder in gevaar te brengen en over boord te werpen hetgeen noodzakelijk als grondslag van de maatschappij moet behouden blijven.

Ik critiseer ongaarne een Ministerie dat niet meer aanwezig is om zich te kunnen verdedigen, maar ik moet er toch met een enkel woord op wijzen, dat het vorig Kabinet ten deze een voorbeeld heeft gegeven, waaruit blijkt hoe moeilijk het is om de maatschappelijke orde te verdedigen, indien men niet op een hooger beginsel steunt en daartoe niet zijn toevlucht neemt.

Immers, wij hebben door de vorige Regeering hooren verklaren dat de Staat neutraal staat tegenover alle begrippen van moraliteit, die maar een zeker aantal aanhangers vinden in het land. Ik vraag: hoe zal het nu mogelijk zijn, op deze wijze het zedelijk karakter te beschermen van het openbaar volksleven? Of zou men dat ook maar als een ijdele leuze willen beschouwen?

Waar blijft het begrip van straf, waar blijven de waarborgen voor de gemeenschappelijke orde? Nu zijn die begrippen door de Christelijke partijen gehuldigd, ook de begrippen door een aantal anderen in het land, laat ik zeggen door de groote meerderheid, gehuldigd, waarschijnlijk ook door leden van het vorig Kabinet. Maar ik vraag: waar blijft de kracht om die beginselen te doen gelden en te handhaven, wanneer men proclameert dat de eene meening ten slotte evenveel waard is als de andere? Waar kan men dan een steunpunt vinden, waar het absoluut noodzakelijk is, behoudend en verdedigend op te treden

10de VERGADERING. — 28 JANUARI 1902.

2. Vaststelling der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1902. (Algemeene beraadslaging.)

anders dan daarin, dat de eene opvatting die is van een grooter getal staatsburgers, de andere slechts die van een minderheid?

Een Christelijk Ministerie staat mijns inziens in dergelijke vraagpunten sterk. Zeker, het zal ook het begrip van moraal en staatsrechtelijke begrippen verdedigen op gronden ontleend aan het welzijn van den Staat en het belang van de maatschappij, maar toch zal het zijn innerlijke kracht en overtuiging putten daaruit, dat het weet dat zijn beginselen steunen op en sanctie vinden in het Christendom.

Ziehier, Mijne heeren, waarom ik met sympathie heb begroet het optreden van dit Christelijk Ministerie, een Ministerie voortgesproten uit de Christelijk staatkundige partijen.

En wanneer ik nu bovendien zie de mannen die daarin hebben zitting genomen; het oog vestig op den eminenten en begaafden formeerder van het Kabinet, dan mag ik tevens het vertrouwen uitspreken, dat het Kabinet de zware taak die het op zich heeft genomen, met eere zal vervullen.

De heer **Hovy**: Mijnheer de Voorzitter! Ik sluit mij gaarne aan bij de hulde die aan dit Kabinet is gebracht, terwijl ik ook mijn vertrouwen uitspreek dat in dit Kabinet de behartiging der volksbelangen zoowel op zedelijk als op maatschappelijk gebied in goede handen is. Ik kan niet ontkennen, dat de uitdrukking in het Voorloopig Verslag dezer Kamer, waarin gezegd wordt dat de verkiezing in den afgelopen zomer onder eene bedriegelijke en schoonschijnende leuze zou zijn geschied, mij leed heeft gedaan; en ik breng gaarne hulde aan den heer Rutgers van Rozenburg, die zoo duidelijk heeft doen uitkomen dat voor het tot stand komen van de tegenwoordige meerderheid niemand is te beschuldigen. De gewraakte uitdrukking in het Voorloopig Verslag acht ik ook daarin verkeerd, omdat in de eerste plaats het oordeelen over de geheime intentie van den naaste nimmer geoorloofd is. Dat oordeel komt alleen God den Heere toe; maar ten andere veroorloof ik mij nog eens in herinnering te brengen, dat er wel degelijk oorzaak was om te spreken van „Christelijke beginselen”, die niet tot hun recht waren gekomen onder het liberale regiment. Ik wil dit niet toeschrijven aan kwade trouw of expresse vijandschap: veel méér aan gebrek aan onderscheidingsvermogen op dit punt.

Om één voorbeeld te noemen:

In hetzelfde Voorloopig Verslag, een weinig verder, lezen wij, dat in 1889 een deel der voorstanders van het openbaar onderwijs in deze Kamer zich had laten verlokken hun stem aan de wet-Mackay te geven, en dat wel — niet uit een gevoel van recht — maar opdat het dan eindelijk uit mocht zijn met het gemaal bij de voorstanders der bijzondere school. Juist zooals bij den onrechtvaardigen rechter in de bekende gelijkenis.

Van een gevoel van waardeering van het hooge beginsel in den heiligen schoolstrijd, geen zween.

Of al jaar in jaar uit een zeer aanzienlijk deel van het volk — numeriek waarschijnlijk het sterkste — bleef roepen, dat het nu eindelijk recht geschieden moge; of het zich ook, — zooals eenmaal de Edelen naar de hertogin van Parma — in grooten optocht begaf tot den troon van zijn aardschen Koning (ik denk hier aan het machtig Volkspetitionnement van 1878) om van Hem eerbiediglijk te begeeren, dat het Hem believen mocht een school te geven, waarin het zijn kinderen kon opvoeden naar zijn innigste overtuiging, in de vreeze Gods; — hiervoor bleef men doof. Het maakte geen indruk op hen die door een toevallige Kamermeerderheid de macht in handen hadden.

Mij dunkt, bewijs genoeg, dat voor alles het oog geopend was bij deze laatsten, behalve voor de opvoeding van de kinderen des volks naar de „Christelijke beginselen”.

De stembus van 1888 besliste tegen de liberale overheersching en bezorgde ons een anti-liberale meerderheid in de Tweede Kamer, en als gevolg daarvan een anti-liberaal Kabinet. De wet-Mackay mocht in 1889 den bijval der Tweede Kamer verwerven en in deze Kamer gearriveerd, werd zij mede aangenomen, alhoewel de liberale meerderheid groot genoeg was om haar te doen afstemmen.

Hartelijk hebben wij ons daarover verheugd en die daad hoogelijk gewaardeerd. Niet zoozeer om den geldelijken steun, die voortaan ook aan de bijzondere school uit de Rijkskas zou kunnen worden verleend, als wel vooral, omdat het scheen, dat na nog 11 jaren bittere teleurstelling en zuchten, gepaard aan verdubbelde

krachtsinspanning, toch eindelijk een andere geest was ontwaakt, die het gepleegde onrecht wenschte te herstellen.

Vandaar dat van onze zijde is gesproken van „pacificatie”, in de vreugde des harten, en gelukkig is daardoor ook veel bitterheid in dien strijd weggenomen. De voorstanders der bijzondere scholen waren althans nu geen paria's meer. Ook hun rechten als medeburgers van den Staat zouden voortaan worden erkend. Maar daaruit volgt geenszins, dat nog van *gelijkstelling* van het bijzonder onderwijs met het openbare kon gesproken worden. Een *stap* tot den vrede is nog niet de vrede volteekend, zooals ook o. a. door mr. Hubrecht is erkend. En van minder dan gelijke rechten voor alle burgers van hetzelfde land mag toch geen sprake zijn. Hieromtrent zijn anti-revolutionairen, Roomsche Katholieken en allen die van een „neutraliteit” niets willen weten, die eigenlijk onverschilligheid is, zoo niet erger, het volkomen eens. Eerst wanneer alle hinderpalen zullen zijn weggenomen, en het onderwijs geheel vrij zal zijn, d. w. z. dat niet meer een aanzienlijk aantal burgers van eenzelfde land een overheidsschool vindt, die voor hen onbruikbaar is; dat niet meer laatstgenoemde school geheel zal worden bekostigd uit de algemeene kas, waardoor dat groote getal burgers, door mij genoemd, ten tweeden male moet betalen om voor verreweg het grootste deel der kosten van een voor hen passende school te bestrijden, eerst dan kan er sprake zijn van algeheele bevrediging van het rechtsgevoel.

Dit nu was van een liberale meerderheid niet te verwachten. Om die ongelijkheid voor goed op te heffen, moest gestreefd worden naar verandering van richting. Mogen ook al bij een groep van kiezers andere overwegingen hebben gegolden — ik kan daarvan geen taxatie maken, — zeker kan echter van de *grote meerderheid* gezegd worden, dat de heilige strijd voor de geheele vrijmaking van het onderwijs ook bij de jongste stembus voor hen het shibboleth is geweest, waaronder zij zijn opgetrokken.

Van het tegenwoordig Kabinet vertrouwen die burgers, dat deze zeer gewichtige en urgente zaak spoedig worde ter hand genomen, opdat er rust kome in de gemeederen.

Het recht, dat thans aan de gemeentebesturen is gelaten, om al hun aandacht te wijden aan het openbaar onderwijs, en met kwistige hand daarvoor steeds méér gelden uit de publieke kas te besteden; zelfs veel verder te gaan dan waartoe de wet hen verplicht; terwijl geen penning mag worden besteed voor het bijzonder onderwijs, waardoor dit steeds meer in het gedrang komt en ondanks de grootste krachtsinspanning de concurrentie niet kan volhouden (waar van concurrentie geen sprake behoorde te zijn), aan dit recht, of liever onrecht, zeg ik, moet ten spoedigste een einde komen. Vooral in de groote steden is dit in het oog loopend. Gedurende het bijna twintigtal jaren, dat ik zitting heb gehad in den gemeenteraad van Amsterdam, heb ik de uitgaven voor het openbaar onderwijs op schrikbarende wijze zien toenemen, terwijl niet de allerminste waarborg bestaat dat de school niet misbruikt wordt tot verbreiding van leeringen, die niet alleen strijden met hetgeen den Christen heilig is, maar die ook allerminst strekken kunnen om liefde tot Koningin, overheid en vaderland in de harten der kinderen van ons volk aan te kweeken. Men behoeft slechts te letten op wat in vele onderwijsorganen wordt geschreven, om zich daarvan te overtuigen.

Om slechts een enkel voorbeeld te noemen, wensch ik in herinnering te brengen, hoe in zeker boek, getiteld: „Leerstof en Methode, Practische methodiek van het onderwijs en de opvoeding, ten dienste van onderwijzers”, door J. Kleefstra, een leerboek alzoo voor de opleiding geschreven, het onderwijs in geschiedenis des vaderlands „voor niet veel meer dan ballast” beschouwd wordt.

De geschiedenis, wordt daar gezegd, heeft voor de school niet de minste waarde.

Vaderlandsliefde heet daar: „een bekrompen liefde voor het plekje, waar eens onze wieg stond, ten minste als men die misplaatste gevoeligheid voor alles, wat ten nadeele van dat plekje wordt gezegd, zoo noemen mag”. Deze liefde moet veeleer „gedood” en een „edeler aandoening” in het kinderhart opgewekt worden. Alzoo: niet een nationale opvoeding, — kosmopolieten moeten de leerlingen worden.

Terwijl in het blad *De Volksonderwijzer*, orgaan van de sociaal-

2. Vaststelling der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1902. (Algemeene beraadslaging.)

democratische onderwijzersvereniging, de volksschool genoemd wordt „een instituut in handen der bezittende klasse tot voorziening in de behoefte van zooveel kennis als ze in haar belang voor de arbeiders heeft”.

Zeker kan een dergelijk oordeel niet dienstbaar zijn om bij onze nijvere arbeidende klasse veel vrouwen in te boezemen tegenover de motieven harer regeerders.

De Leerplichtwet zou ook nooit zulk een tegenstand hebben opgewekt (afgezien van bezwaren van lokalen aard, waarmee te weinig rekening is gehouden) wanneer het den ouders mogelijk ware geweest hun kinderen te zenden naar scholen waar het onderwijs gegeven werd in den geest waarin zij hun kinderen wenschen opgevoed te zien.

Ook zijn het niet de hoogere eischen, die aan het onderwijs gesteld worden, die op zich zelf bezwaren zouden ontmoeten; geen der facties, die tegenwoordig de meerderheid uitmaken, wenscht bekrompenheid voor te staan. Het moge waar zijn, dat vele bijzondere scholen, uit gebrek aan geld, met minder hulpmiddelen hebben moeten werken dan vele openbare. Doch desniettemin staat het onderwijs als regel niet achter bij het openbare.

Het voorschrijven van billijke eischen, waaraan zij haar geldelijken steun verbindt, staat bovendien der overheid vrij. Evenzoo het toezicht op het onderwijs (wat trouwens noodig is om bijv. art. 53 der wet op het lager onderwijs te kunnen handhaven). Noch van anti-revolutionnaire, noch van Roomsche-Katholieke zijde, zal zich iemand daartegen verklaren, *mits* die steun gelijkmatig aan allen verleend worde, en alzoo de oprichting van bijzondere scholen, onverschillig van welke richting, worde mogelijk gemaakt.

Ik wensch het bij deze enkele opmerkingen te laten; ik heb mij bepaald meer speciaal bij het lager onderwijs aan de kinderen onzes volks: maar ik behoef niet te zeggen, dat de leus „Vrijmaking van het onderwijs” van toepassing is op al de trappen van het onderwijs.

Nog een zaak, van anderen aard, wensch ik met een enkel woord ter sprake te brengen. Het betreft een zaak van meer materieel belang, n.l. de drooglegging van de Zuiderzee. Deze zaak is wel door den Minister van Waterstaat behandeld in zijn Memorie van Antwoord, maar in het Antwoord op de Algemeene Beschouwingen in de Tweede Kamer is daaromtrent gezegd, dat het wetsontwerp omtrent de afsluiting en latere gedeeltelijke drooglegging der Zuiderzee is ingetrokken, gedeeltelijk uit financiële overwegingen, gedeeltelijk, omdat vooralsnog de noodige tijd ontbrak deze gewichtige materie behoorlijk te onderzoeken.

Het vorig ontwerp was ondertekend door drie Ministers, en niemand zal ontkennen, dat deze zaak van zoo algemeen belang is, dat alle Departementen er mede zijn betrokken. Indien het mij dus geoorloofd is, zou ik er thans wel een enkel woord over willen zeggen, in plaats van bij hoofdstuk IX.

Gelijk men weet is er een Staatscommissie ingesteld bij Koninklijk besluit van 8 September 1892, die een rapport heeft uitgebracht op 14 April 1894. Haar conclusie is geweest dat de twee vragen: 1°. of een afsluiting en een drooglegging der Zuiderzee, op een wijze, als door de Zuiderzeevereniging was voorgesteld, in het belang des lands behoorde te worden ondernomen, en 2°. op welke wijze dit werk moest worden uitgevoerd, — volgenderwijze werden beantwoord:

Op vraag n°. 1 antwoordden instemmend 21 van de 27 leden. (De voorzitter, de oud-Minister Lely, stemde niet mede.) Op vraag n°. 2 antwoordden alle 27 leden, dat de Staat dit werk moest uitvoeren.

De 6 leden die tegen de eerste vraag stemden, deden zulks om de groote financiële verplichtingen en de onzekerheid der oeconomische uitkomsten.

Onder de leden die beide vragen instemmend beantwoordden, waren onder anderen de heeren: Leemans, hoofdinspecteur van den waterstaat, en Bos, uitvoerder van groote openbare werken. Verder Wertheim, groot bankier, die in dit opzicht van andere groote bankiers, medeleden der commissie, van meening verschilde; Eland, de latere Minister van Oorlog, en ten Bosch, vice-admiraal; Vermaes, hoofdingenieur van de provincie Friesland, en Fontein de Jong, destijds lid van Gedeputeerde Staten van Friesland, welke beiden zoo bij uitnemendheid in staat waren te beoordeelen, welke groote belangen voor de Noordelijke

provinciën daarbij betrokken waren. Verder de heeren Sikesz, voormalig directeur van den landbouw, en Breebaart, lid dezer Kamer, beiden bekende agrariërs.

Ik behoef slechts te herinneren, dat het hier gold een werk, waarbij 194 410 H.A. vruchtbare grond zou worden aangewonnen, terwijl Zeeland 177 000 H.A. groot is, met een bevolking van pl. m. 215 000 zielen.

Jaarlijks kan bij hoeveelheden deze grond in exploitatie worden gebracht, zoodat de markt niet zal worden overvoerd.

De voordeelen die er aan zijn verbonden, zijn te vinden in het boekje — allen hier aanwezige heeren, zeker wel bekend — getiteld: „De economische beteekenis van de afsluiting en drooglegging der Zuiderzee”, van de hand van den sedert overleden zoo verdienstelijken van der Houven van Oordt.

Voor de defensie en waterloozing, voor de waterverversching van Friesland, de communicatie tusschen Noordholland en Friesland; het binnenlandsch verkeer, het mindere ijsgevaar; minder gevaar van doorbraak van dijken (zooals men weet, worden het alle binnendijken, wat thans zeedijken zijn), levert dit plan ontegenzeggelijk groote voordeelen op.

De kosten zijn natuurlijk hoog, maar verdeeld over veel jaren, zullen deze de financiën niet te zeer drukken, zooals men bij de uitvoering van andere groote werken, als bijv. de Staats-spoorwegen, heeft ondervonden.

En wanneer, zooals door de Commissie gerekend was, een deel als subsidie voor dergelijk groot nationaal werk werd beschouwd, dan behoeft het andere deel der kosten slechts als een voorschot geboekt worden, dat in zijn geheel, met bijberekening van interest, uit de opbrengst der droog te leggen gronden terug kan betaald worden.

Groote welvaart zou daardoor veroorzaakt worden; aan vele handen zou werk verschaft worden; 200 à 250 000 menschen zouden daar kunnen wonen en hun brood vinden, terwijl thans velen elders, buiten het vaderland, hun bestaan moeten zoeken.

Ik kan enthousiast worden over zulk een grootsche onderneming, en hoezeer zou het mij verheugen en mijn trots Nederland te zijn vergrooten, wanneer het aan onze Koningin en aan deze Regeering mocht gegeven worden dit grootsche werk des vredes ter hand te nemen.

Ik breng dan ook hulde aan de vorige Regeering, die den moed gehad heeft daarmede voor den dag te komen. Ik hoop dan ook van harte dat het nader onderzoek, door den heer Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid omtrent deze zaak toegezegd, zal mogen leiden tot het aanvangen van deze onderneming, die bevorderlijk zal zijn aan de welvaart en de verbroedering tusschen de zonen van hetzelfde vaderland.

De heer Regout: Mijnheer de Voorzitter! Hebben wij heden reeds twee leden hooren spreken over de herziening van het tarief van invoerrechten, ook ik wensch daaromtrent nog eenige beschouwingen in het midden te brengen.

Terwijl bij de Regeering een wetsontwerp tot herziening van het tarief van invoerrechten in bewerking is, zal ik, bij hetgeen ik daaromtrent te zeggen heb, niet alleen mij van het stellen van vragen onthouden, doch wensch ik alles te vermijden hetgeen tot een antwoord van de Regeering aanleiding mocht geven, daar ik eenvoudig mijn bemerkingen in overweging wensch te geven, zonder meer. Het geldt namelijk het systeem van *heffing naar de waarde*, hetwelk steeds zoo gebrekkig gewerkt heeft, dat een wijziging daarvan, of een correctief daarop, hoe langer hoe noodzakelijker werd. Daar wijziging door tariefsherziening wegens niet te bereiken meerderheid in de Tweede Kamer niet te verkrijgen was, is eindelijk als correctief de wet van 20 April 1895, met groot succes voor de schatkist, door den Minister Sprenger van Eyk tot stand gebracht.

De heffing naar de waarde was vóór deze wet zoo gebrekkig dat door de onduiking, volgens de algemeene opinie, door den Staat niet meer dan nagenoeg $\frac{2}{3}$ der werkelijk verschuldigde rechten ontvangen werd. De te lage aangifte was een usance geworden, en de onduiking werd eenvoudig niet meer als zoodanig beschouwd. Waardoor is het zoo ver gekomen? Niet anders dan omdat de Staat van de ambtenaren met de schatting belast, een zoodanige universele waardekenning moest vergen, welke onmogelijk te bereiken was.

Benaderingen waren zeldzaam, daar die den ambtenaren dik-

2. Vaststelling der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1902. (Algemeene beraadslaging.)

wijls duur te staan kwamen, en zij er de voorkeur aan gaven de risico niet verder te loopen, zoodat de aangevers ten slotte meester van het terrein waren en door listen er soms toe kwamen, de goederen tot ver beneden de waarde aan te geven.

Als correctief van die foutieve wijze van heffing was de wet van 20 April 1895 niterst welkom voor de schatkist: de immoreele smokkel werd onderdrukt, doch moest aan het handel drijvende publiek den last opgelegd worden om zich, in geval van geschillen, aan een speciale rechtspraak te onderwerpen, waartoe 102 leden, verdeeld over 10 commissies van beoordeeling, zijn aangesteld, en daarenboven een raad van beroep van 24 leden met zetel te Amsterdam; met andere woorden: de geschillen worden gebracht voor de speciale rechtbank en een hof van cassatie met in beslagname van goederen of borgstelling, en verschijning van belanghebbenden op bepaalden tijd en plaats. Dit alles is voor handeldrijvenden tijdroovend, onaangenaam en kostbaar. Waren het slechts weinige gevallen, dan kon men die enkele betrokkenen als slachtoffers beschouwen van de foutieve wetgeving naar de waarde; doch het aantal is aanzienlijk.

In de gezamenlijke provincies zijn in 1890 voor de tien commissies van beoordeeling ter beslissing gebracht, 2406 aangehouden partijen, met den uitslag van 1076 uitspraken in het voordeel van het Rijk en 1330 uitspraken in het nadeel van het Rijk, zoodat de meerderheid der aangevers zich aan allerlei kosten en lasten moest onderwerpen om ten slotte te hooren verklaren dat zij gelijk hadden. Het correctieve stelsel van de wet van 1895 heeft dus behouden denzelfden gebrekkigen grondslag van heffing, n.l. de waardeschatting door ambtenaren van wien de Staat onmogelijk een onbeperkte waarde kennis kan vergen.

Gaan wij de andere Staten in Europa na, dan vinden wij dat drie Staten, n.l. Turkije, België en Nederland, naar de waarde heffen. In Denemarken, Duitschland, Frankrijk, Griekenland, Italië, Noorwegen, Portugal, Spanje en Zweden zijn, op enkele uitzonderingen na, alle goederen aan specifiek recht onderworpen.

Groot-Britannië, Oostenrijk, Hongarije, Rusland en Zwitserland heffen geen andere dan specifieke rechten.

Nagenoeg alle landen heffen dus op den grondslag van gewicht, aan welk systeem tegenwoordig buitengewoon uitgebreide nomenclaturen of classeeringen verbonden zijn. Die uitgebreidheid laat zich beoordeelen naar het *Entwurf eines Zolltarifgesetzes*, hetwelk thans bij den Rijksraad in behandeling is. Het beslaat 164 folio's groot formaat, met 946 nummers, en is ingericht per *Doppelcentner* of 100 kilo. De cijfers der heffing mogen bij de aanstaande behandeling van het wetsontwerp al dan niet gewijzigd worden, de inrichting der nomenclature staat vast en na aanneming der wet, wordt er later nog aan toegevoegd een *Antliches Waarenverzeichnis zum Zolltarif*, zijnde de instructiën voor de ambtenaren bij het classeeren der goederen.

Wanneer ik op de Europeesche Staten wees, dan wil ik toch niet buiten bespreking laten de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, welke zooals wij naar de waarde heffen. Als hulpmiddel voor de waardeschatting hebben die machtige Staten een eigenaardig middel aangewend, door namelijk in de voornaamste steden van Europa consuls aan te stellen, welke voor den fiscus bij aankomst der goederen in Amerika de taak der waardeschatting op een speciale, doch practische wijze vergemakkelijken.

Er worden namelijk in de Vereenigde Staten geen goederen bij den invoer toegelaten dan voorzien van consulaire facturen, dat wil zeggen, dat de afzender in Europa voor elke zending de facturen in triplo door den consul in het land van afzending moet laten viseeren, waarvan de consul een exemplaar behoudt ter opzending naar Amerika, zoo noodig voorzien van zulke aantekeningen, welke hij vermeent dienstig te kunnen zijn tot behoorlijke waardeschatting, zooals bijv. de bewerking van het fabrikaat en den aard en oorsprong der grondstoffen, als ook andere dikwerf zeer uitvoerige inlichtingen, welke als eisch gesteld worden tot het verkrijgen van het consulaire visa. Zoodoende geschiedt de waardeschatting indirect reeds vóór de verschepping in Europa.

Een dergelijk uitgebreid consulaatstelsel kan zich dan ook slechts een machtige Staat als die van de Vereenigde Staten veroorloven, en is in zulke omstandigheid de vergelijking omtrent

de heffing naar de waarde, met Turkije, België en Nederland niet mogelijk.

Turkije hier buiten aanmerking latende, blijft alleen België over, hetwelk dezelfde bezwaren ondervindt, zooals wij tot vóór de invoering der wet van 1 April 1895. Ons correctief is haar bekend, doch geen Regeering heeft het nog gewaagd om een wet voor te stellen waarbij zulke krasse maatregelen voorgeschreven zijn.

Wij staan dus feitelijk alleen met ons foutief systeem naar de waarde en ons onvoldoend correctief der wet van 1895.

Het is niet te ontkennen dat voor ons land de overgang tot heffing naar het gewicht een uitgebreid werk zal zijn, doch al mocht daardoor eenige vertraging ontstaan in het tot stand komen eener volledige wet, zoo vermeen ik dat de Regeering deze gelegenheid niet moest laten voorbijgaan, om op eenmaal den weg in te slaan welke door de overgrootste meerderheid van alle landen in Europa gevolgd is. Hierdoor zouden onze foutieve heffing, alsook de ingrijpende maatregelen ingevolge de wet van April 1895, kunnen vervallen.

Laten wij dan ook de kwaal bij den wortel aantasten, en in navolging van andere landen het werk der ambtenaren beperken tot classeeren en wegen, waardoor aan het immoreele smokkelen voor goed een einde zal korren.

De heer van Welderen Rengers: Mijnheer de Voorzitter! Ik begin met de Regeering dank te zeggen, en speciaal den steller van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag, voor den vorm waarin dat Antwoord gesteld is.

Ik dank dien steller voor het esthetisch genot hetwelk de lezing daarvan mij verschaft heeft, en dat ik zonder twijfel als de voorproef mag beschouwen van het genot dat wij zoo straks of morgen zullen smaken, als de Minister-President op de vele hem door mijn mede-afgevaardigde uit Friesland, den heer Gleichman, gestelde vragen zal antwoorden.

Maar het is niet alleen de vorm, waarop ik wensch te wijzen en die op mij den meesten indruk heeft gemaakt. Ook in den inhoud van dat stuk, dat ik natuurlijk met belangstelling te gemoet heb gezien, heb ik wel het een en ander gevonden dat mij aangenaam stemt en de verklaarbare bezorgdheid die mij ook na de discussiën aan de overzijde omtrent de plannen der Regeering bezielde, voor een deel heeft weggenomen.

Ik ben echter niet opgestaan om te treden in de zonder twijfel belangrijke, maar min of meer nevelachtige beschouwingen over de Christelijke tegenover de moderne levensopvatting, maar wensch mij voorloopig neder te leggen bij de verklaring door de Regeering afgelegd op bladz. 3 der Memorie van Beantwoording, welke voor mij van groote beteekenis is, namelijk deze:

„Het Kabinet weet, dat het door de meerderheid van deze Kamer niet als geestverwant wordt begroet, maar durft niettemin de verwachting koesteren, dat bij de voor te stellen wetsontwerpen de medewerking ook van deze Kamer niet vruchteloos zal worden aangezoekt. Zelf althans wensch het noch uitdagend, noch reactionnair op te treden, maar steeds doordrongen te blijven van de overtuiging, dat bewindslieden, als dienaren der Kroon, niet de belangen van ééne partij, maar het belang van het gemeene vaderland hebben te dienen.”

Ziedaar, Mijnheer de Voorzitter, woorden, die ik geheel kan onderschrijven, en die mij voorts nog met gerustheid voorstellen van deze Regeering doen afwachten.

Bovendien vind ik reden om mijn vertrouwen niet aan deze Regeering te ontzeggen in een beeld, voorkomende in de Memorie van Beantwoording aan de Tweede Kamer, waar de Regeering, sprekende over het homogeen karakter van het Kabinet, doet opmerken dat er homogeniteit van drieërlei graad kan zijn, in den wortel, in de stengels en in de vrucht, of slechts in een of twee der organische leden.

Indien ik dit beeld wel begrijp, dan is het ook toepasselijk op de verhouding tusschen de Vertegenwoordiging en de Regeering.

Ik acht dit Kabinet samengesteld uit mannen, wier opvattingen uit een andere geloofsvertuiging zijn ontsproten dan die der meeste leden dezer Kamer.

Maar evenals de geschiedenis van de afgelopen 50 jaren geleerd heeft dat menige vrucht, uit den revolutionairen wortel voortgekomen, toch voor onze politieke tegenstanders —

2. Vaststelling der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1902. (Algemeene beraadslaging.)

ik denk hier o. a. aan onze staatkundige vrijheden, aan de regeling van ons gemeentewezen — niet zoo geheel te verwerpen is, zoo mag ik vertrouwen dat uit den zoogenaamden Christelijken wortel, ook vruchten kunnen voortspruiten, die het algemeen belang ten goede kunnen komen en verheug ik mij in het werkplan der Regeering verscheidene onderwerpen aan te treffen tot wier regeling alle partijen zonder onderscheid gaarne zullen medewerken.

Ik wijs slechts op administratieve rechtspraak, goede regeling van tarieven en zoovele andere onderwerpen meer, die, al mogen zij dan ook zijn ontsproten uit andere beginselen dan wij belijden, toch werkelijk zullen kunnen strekken tot heil van het land en tot zegen van het volk.

Maar nu ik toch aan het woord ben wensch ik nog op een ander punt te wijzen.

De bezorgdheid waarmede ik de Kabinetsformeerder heb zien optreden was wel eenigszins verklaarbaar uit een ontmoeting die wij vroeger eens gehad hebben en die der Kabinetsformeerder ten gevolge van zijn veelbewogen leven misschien ontgaan zal zijn. Maar 32 jaren geleden ter gelegenheid dat ik te Utrecht in het gebouw van Kunsten en Wetenschappen als bestuurslid deel nam aan een hoogst belangrijke vergadering van den Nederlandschen Schoolbond, een bond die ten doel had de belangen van het onderwijs voor te staan, onverschillig van de vraag of het openbaar of bijzonder onderwijs gold, door goed onderwijs te bevorderen en geregeld schoolbezoek aan te kweeken, herinner ik mij nog zeer goed, dat de heer Kuiper zich met geestverwanten onder de aanwezigen bevond. Wij hoopten toen op steun en medewerking van die zijde, maar, helaas! het mocht niet alzoo zijn. In stede van medewerking ondervonden wij van den heer Kuiper en zijn geestverwanten heftige oppositie en nog op dit oogenblik staat mij duidelijk voor den geest hoe de predikant Kuiper en zijn geestverwanten de zaal verlieten, uitroepende: Gij wilt door uw onderwijs de gevangenen ontvolken om er mij en mijn geestverwanten in te kunnen opsluiten.

Gelukkig is het nooit zoover gekomen, maar de oppositie van den heer Kuiper en de zijnen heeft toch ten gevolge gehad dat veel goeds wat door conciliatie en samenwerking had verkregen kunnen worden, verloren is gegaan. Duizenden kinderen hebben geleden onder dat gebrek aan samenwerking, omdat zij niet hebben kunnen genieten van hetgeen de liberale partij wenschte te doen om ongeregeld en absoluut schoolverzuim tegen te gaan.

Met het oog op die herinnering heb ik met groot genoegen de volgende zinsneden gelezen uit de Memorie van Beantwoording:

„En wat nu ten slotte de uitdrukking van „oude plunje” aangaat, zoo zij gevraagd, of wie als Minister tot verantwoording werd geroepen, niet te recht een wat sterke uitdrukking bezigde, om te doen uitkomen, dat het toch niet aanging, om aan hetgeen een pas opgetreden predikant, in alle politiek nog onervaren, te hooi en te gras, over hem toen reeds ter harte gaande volksbelangen, soms vrij onvoorzigtiglijk, gewaagd had te schrijven, staatkundige beteekenis te hechten?”

Ik maak daaruit op dat de Kabinetsformeerder niet onttrokken is geweest aan de wet, die voor alle stervelingen geldt, dat men in den loop der jaren andere en betere inzichten krijgt en dat de agressieve houding, die in het jaar 1868 zooveel kwaad heeft gesticht, veranderd is in een conciliante en waardeerende houding, die althans ten deele goed zal maken wat in vroegere jaren is verzuimd geworden.

Dit wat betreft de houding die ik tegenover de opgetreden Regeering meen te moeten aannemen.

Er is nog een punt dat ik thans bij de algemeene beschouwingen meen te mogen aanroeren. Ik betreur het dat ten gevolge van ongesteldheid de Minister van Koloniën hier niet kan tegenwoordig zijn. Ik beschouw echter onze gezagsuitbreiding in den Indischen Archipel als een zaak van zoodanig ingrijpend belang, niet alleen voor wat ons koloniaal beleid betreft, maar ook wat onze geheele verhouding betreft tegenover het buitenland, dat ik meen — en deze meening wordt gedeeld door mijn mede-rapporteurs — dat deze zaak bij de algemeene beschouwingen behoort te worden ter sprake gebracht.

Het is bekend dat ik mij drie jaar geleden verklaard heb tegen den maatregel om een post te vestigen op Nieuw-Guinea,

die hoofdzakelijk ten doel had de belangen van de zendelingen die daar gevestigd zijn te behartigen.

Een der koloniale specialiteiten in de andere Kamer, met wiens politieke inzichten ik overigens weinig sympathiseer, maar die op mij den indruk gemaakt heeft dat hij de koloniale toestanden met ernst en nauwgezetheid heeft bestudeerd, waar schuwde insgelijks tegen het zetten van de eerste schrede bij de vestiging op Nieuw-Guinea.

Destijds is in de Tweede Kamer door den Minister van Koloniën gezegd, dat de zaak van weinig beteekenis was, het betrof hier geen gezagsuitbreiding. Men zou ter wille van de zendelingen enkele politieke ambtenaren en een controleur aanstellen en verder zou de zaak blijven zooals zij was. Men zou vooral, en daarop werd gedrukt, geen militaire maatregelen nemen, maar door overreding, door mensen die een beschavenden invloed wilden uitoefenen, de woeste Papoea's trachten bekend te maken met onze Europeesche beschaving en zoo doende hen met een zacht lijfje overtuigen, dat het beter was onder ons gezag te komen, dan onder het despotiek gezag te blijven leven van hun eigen hoofden.

Nu wij drie jaar verder zijn blijkt het op eens, dat de voor spelling die de heer van Kol in de Tweede Kamer en ik hier heb gedaan, bewaarheid wordt en dat de eerste schrede gevolgd is door een van meer beteekenis. Wat die maatregelen van beschaving betreft, het ons overgelegde rapport van den assistent-resident Kroesen geeft daarvan een staaltje, dat geen hooge denkbeelden doet koesteren van de wijze van beschaving die men daar volgt.

Maar de Regeering schijnt thans verder te willen gaan, terwijl nog niet ten volle zijn overwogen de ernstige volkenrechtelijke en financieele gevolgen, die zoodanige vestiging kan hebben.

Ik moet bij afwezigheid van den Minister van Koloniën mij er toe bepalen met nogmaals met ernst de aandacht op deze zaak te vestigen, die meer aandacht verdient dan daaraan tot nog toe schijnt gewijd en die mijns inziens zoodanige gevolgen kan hebben, dat wij haar in latere jaren zullen betreuren evenals zoo menigen anderen maatregel, die in Indië genomen is alleen omdat men vreesde voor vermindering van ons prestige, omdat wij geroepen waren een beschavende rol te vervullen, die zeker zeer schoon was, maar waartoe de krachten niet altijd aanwezig waren. Ik hoop omtrent dit punt van de Regeering een bevredigende verklaring te zullen erlangen, waar wij — en dit heeft mij verheugd — uit de Memorie van Beantwoording reeds hebben vernomen, dat niet dan met de grootste omzichtigheid ten opzichte van deze zaak zal worden gehandeld.

De heer van Nierop: Slechts een kort woord, Mijnheer de Voorzitter! Ik ben hedenmorgen deze zaal binnengetreten met het voornemen om aan deze algemeene beschouwingen geen deel te nemen. Ik vond den tijd voor mij daartoe niet gekomen; ik had geen reden om op den huidigen dag financieele beschouwingen te houden, waartoe ik mij liefst bepaal. De toestand van onze financiën is gunstig en zoover voorziening noodig mocht zijn, staan wij voor een vast program van de Regeering, een program waarmede ik mij niet kan vereenigen, maar waartegen ik het thans niet het oogenblik acht den strijd aan te binden. Ik meende wel te doen met de voorstellen af te wachten die in het verschiet zijn en die volgens de berichten in de dagbladen met ijver en — ik ben er van overtuigd — met zorg worden voorbereid. Intusschen heeft een van de leden van de overzijde, de geachte afgevaardigde uit Noordbrabant, het noodig geacht — of het nog noodig was, laat ik daar — om het Ministerie op dit punt eenigszins te prikkelen, als raad-adviseur op te treden en breede denkbeelden te ontwikkelen omtrent de voordeelen der bescherming, om daarna bescheidenlijk hiermede te eindigen, dat hij toch alles overliet aan den Minister van Financiën, die in het onderwerp zooveel beter thuis was dan hij zelf.

Het zij mij vergund naar aanleiding van die rede een kort woord te zeggen, opdat zij van deze zijde der Kamer, waarvan ik niet als woordvoerder wensch op te treden, maar waarvan ik toch een der leden ben, niet geheel en al onbeantwoord blijve.

Er werd een treurig tafereel geschilderd van 's lands economischen toestand, van Nederlands welvaart; het ging ons erg slecht! Tal van voorbeelden werden door den geachten afge-

2. Vaststelling der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1902. (Algemeene beraadslaging.)

vaardigde uit Noordbrabant aangevoerd, zoovele zelfs, dat het mij nauwelijks mogelijk was ze alle op te teekenen. Onder andere werd de aandacht gevestigd op de vermeerdering der hypothecaire schulden, die een bewijs zou zijn van 's lands achteruitgang. Mijnheer de Voorzitter, ik geloof dat men daarin veeleer kan zien een gevolg van den toenemenden ondernemingsgeest. De meer intensieve landbouw en de uitleg der steden vereischen versterking van middelen voor de ondernemers.

Voorts werden tal van artikelen genoemd die in groote hoeveelheden hier werden ingevoerd. En uit dien invoer werd afgeleid een verbetering van den oeconomischen toestand, een toeneming van de welvaart? Neen, integendeel, achteruitgang!

De geachte afgevaardigde uit Noordbrabant zal aan mijn oordeel weinig hechten, daarvoor staan wij te ver van elkander af. Maar hij zal wel vertrouwen hebben in den persoon die op het oogenblik is de leider van de vereenigde partijen, waartoe de geachte afgevaardigde behoort.

De Minister-president heeft, toen beweerd werd, dat het niet aanging in de Troonrede te zeggen: „de algemeene volkstoestand stemt in velerlei opzichten tot dank”, in de zitting van de Tweede Kamer van 24 September 1901 geantwoord, dat de invoer voor het verbruik in 1899 is gestegen met 6,69 pct. en dat deze vermeerdering op grootere koopkracht en meerdere capaciteit wijst. Hetgeen in de oogen van den geachten afgevaardigde een nadeel is, is dus volgens den Minister-president een kenteeken van welvaart. En te recht! Want zelfs al ware vermeerdering van invoer een nadeel, hetgeen zij echter volstrekt niet is, die invoer is toch betaald, er heeft toch uitvoer tegenover gestaan. Het buitenland heeft ons zijn producten niet geschonken, en al hebben wij niet geproduceerd datgene wat ingevoerd is, wij hebben toch voortgebracht datgene wat daartegenover uitgevoerd is naar het buitenland.

Handel, de Minister van Financiën duide het mij niet euvel, is in mijn oogen nog steeds ruil van goederen. Het goed dat wordt ingevoerd, wordt betaald met goed dat wordt uitgevoerd. En nu heeft de geachte afgevaardigde uit Noordbrabant ons wel medegedeeld datgene wat wij invoeren, maar hij heeft met geen enkel woord gesproken over de producten, die wij uitvoeren. Ook in dit opzicht stond de Minister-president op een juist standpunt. Want deze vestigde, na op de vermeerdering van den invoer te hebben gewezen, de aandacht op de stijging van den uitvoer met 8,06 pct.

De vermeerdering van de uitgevoerde artikelen is nog grooter geweest derhalve dan de vermeerdering van de ingevoerde artikelen. Waarom voeren wij in? Waarom maken wij vele van de ingevoerde artikelen niet zelf, doch koopen ze liever in den vreemde? Omdat wij ze goedkoper kunnen koopen dan maken, en omdat de artikelen die wij uitvoeren, in den vreemde hooger worden betaald dan wanneer wij ze hier verkochten. Dus genieten wij voordeelen, die te niet gedaan zouden worden door barrières op te richten tusschen het binnen- en het buitenland, m. a. w. door de invoering van bescherming.

Wij hebben den lof hooren zingen van de protectie, zooals die in de laatste 30 jaren in deze Kamer niet gezongen is, met uitzondering wellicht door den geachten afgevaardigde zelf.

De geachte spreker heeft de zegeningen nagegaan van de protectie voor tal van bedrijven, maar met geen enkel woord heeft hij gerept van de nadeelen, die zij heeft voor tal van andere takken van nijverheid.

Er is in deze vergadering een geacht vertegenwoordiger uit Overijssel, meer dan ik bekend met de Twentsche katoenindustrie, maar dit weet ik wel, dat die katoennijverheid bloeit onder den vrijen handel; dat die bloei dateert van het oogenblik, dat wij onze tarieven hebben verlaagd en dat in Twente door geen dier nijverheidsondernemingen wordt geroepen om bescherming.

Ik hoor zeggen: „en zij worden beschermd”. Ja, Mijnheer de Voorzitter, er wordt geheven op katoenen goederen een recht van 5 pct., maar ik vraag of de Twentsche nijverheid dit recht noodig heeft. Ik geloof niet dat zij er op gesteld is. Het is een fiscaal recht, dat eenmaal bestaat en op welks invoering ik zeker niet zou aandringen.

De Minister-president moge mij thans toeroepen: „stel dan voor het af te schaffen”; Zijn Excellentie vergeet dat ik mis het recht van initiatief, hetwelk hij bezit.

De geachte afgevaardigde uit Noordbrabant heeft ook lang stilstaan bij de broodprijzen in België, en gezegd, dat, hoezeer daar een invoerrecht wordt geheven van 2 fr. per 100 kilo, het Belgische brood toch niet duurder is dan bij ons.

Om de juistheid dier bewering te beoordeelen zou men moeten nagaan den loop der prijzen gedurende zekere periode.

Men mag niet den stand van de prijzen beschouwen op één enkel oogenblik; men behoort de prijzen na te gaan op verschillende tijden en plaatsen, en de omstandigheden opsporen, die op de prijsverhoging of verlaging van invloed zijn geweest. De geachte afgevaardigde heeft er zelf op gewezen dat het brood hier f 0,08½ kost en in Noordbrabant f 0,09½, een bewijs derhalve dat reeds een groot verschil van prijs kan ontstaan in hetzelfde land. Wil men den invloed van beschermende rechten nagaan, dan doet men dan ook beter, te rade te gaan met den prijs van het graan op de groote markten, daar de broodprijs ook door tal van andere factoren wordt beheerscht. Ik ben onvoorbereid in het debat gekomen en kan mij dus niet beroepen op statistieken of geschriften van geleerden, maar dat kan ik toch zeggen, dat in Duitschland de bewering dat de broodprijs niet zou lijden onder een invoerrecht op graan, ook herhaaldelijk is vernomen en dat daar meermalen uitvoerig is uiteengezet dat die bewering met de feiten strijdt. Wanneer een lading ligt voor Vlissingen en zij kan gelost worden te Rotterdam en te Antwerpen, dan zal zij bij gelijke prijzen zeker niet naar Antwerpen worden gedirigeerd, zoo er aldaar 2 frank invoerrecht moet betaald worden.

De geachte afgevaardigde geeft echter aan het slot van zijn rede zelf toe dat de prijzen zullen rijzen, maar is van meening, dat, ook al mag de graanprijs rijzen en het brood duurder worden, de landbouw in het algemeen er voordeel van zal genieten. Het mag zijn dat degenen die graan verbouwen en het ter markt brengen — niet degenen die het voor eigen gebruik bezigen — eenig voordeel zullen ontvangen, maar de landbouw is niet alleen akkerbouw doch ook veeveelt en ik geloof niet dat de vertegenwoordigers van dien tak van landbouw aandringen op bescherming. Al zou de akkerbouw voordeel ondervinden van bescherming, de veeveelt zou er groot nadeel door lijden. En wie zal het voordeel ontvangen van de bescherming: de pachter, de landbouwer of de grondeigenaar? Ik behoef niet uiteen te zetten dat het de laatste zal zijn. En zal men nu de kleine luyden belasten om den grondeigenaar meerdere grondrente te doen deelachtig worden? De pachter zal niet lang voordeel hebben, want als de pacht is afgeloopen zal zij verhoogd worden.

Zeker is het — doch daarvoor schijnt de geachte afgevaardigde uit Noordbrabant geen oog te hebben — dat bij invoering van beschermende rechten de gansche bevolking zal worden belast.

Maar deze belasting zal in één opzicht van andere heffingen verschillen.

Deze vloeien in de schatkist; van de belasting die de beschermende rechten medebrengen, vloeit slechts een gedeelte in de schatkist, maar een ander gedeelte in de zakken van anderen: fabrikanten of landheeren.

Is er nu reden om maatregelen te nemen? Hebben wij reden tot klagen onder den vrijhandel?

De geëerde Voorzitter van den Ministerraad staat hier wederom aan mijn zijde. Ik zou, bij deze gelegenheid, wel den wensch willen uitspreken, dat hij gedurende zijn gansche loopbaan zoo dicht aan deze zijde moge staan, als hier het geval is.

Hij wijst zelfs op punten, waarop ik niet zou gewezen hebben; op de toename van de lengte der bevolking, waaruit hij met recht afleidt, dat gezonder toestanden zijn ingetreden en de voeding beter is geworden: op de gestadige klimming der accijnzen, de vermeerdering van scheepvaart, niet zoozeer in getal, als wel in tonnenmaat, en op andere lichtpunten.

Ik wensch slechts de aandacht te vestigen op één punt. De opbrengst der belastingen.

Deze is in de laatste jaren steeds stijgende, indien men de successiebelasting uitzondert. Maar deze is een belasting van bijzonderen aard, die alleen in 1900 ten gevolge van de influenza, waardoor de sterfte toenam, meer heeft opgebracht dan onder normale omstandigheden het geval is. Dientengevolge was de opbrengst dezer belasting in het laatste jaar lager dan in 1900.

De successiebelasting elimineerend, waartoe ik het recht heb,

2. Vaststelling der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1902. (Algemeene beraadslaging.)

is er dus vermeerdering van de opbrengst der belastingen waar te nemen, wat ongetwijfeld wijst op vermeerdering van welvaart.

Onder deze omstandigheden is er zeer zeker geen aanleiding voor de invoering van bescherming en zal ik de laatste zijn, die daartoe zou durven besluiten.

De heer van Heek: Ik zou, evenals de vorige spreker, het woord niet gevraagd hebben, indien de redevoering van den heer van den Biesen daartoe geen aanleiding had gegeven.

Bij het aanhooren van die redevoering heb ik de afwezigheid van mijn vriend Hendrik Muller betreurd, die de man was geweest die den heer van den Biesen, voornamelijk wat het punt industrie betreft, zeer zeker zou hebben beantwoord.

Thans wensch ik tegen een paar punten uit de redevoering van den heer van den Biesen protest aan te teekenen.

De heer van den Biesen heeft gezegd, er werd hier voor ongeveer 20 miljoen garen ingevoerd.

Die invoer zou, volgens hem, zonder eenige schade voor het land, belast kunnen worden.

Ik ben zelf katoenspinner en voor mij zou dit tijdelijk eenig voordeel aanbrengen, maar toch zou ik er tegen zijn, omdat ik het voor het land zeer schadelijk zou achten.

Wat is het gevolg van den vrijen invoer van garen? Dat zich hier op verschillende plaatsen, als te Leiden en te Nijverdal, weverijen hebben kunnen vestigen, die, juist doordat het fabrikaat niet belast is, hun goederen hebben kunnen exporteerden, niet alleen naar onze, maar ook naar vreemde koloniën.

Dit is het gevolg geweest van den vrijen invoer, en daarom protesteer ik ten sterkste tegen de meening van den heer van den Biesen, die zegt dat wij niet alleen zonder nadeel, maar zelfs met voordeel voor het land de garen kunnen belasten.

Verder zeide die geachte spreker nog dat de Twentsche industrie tot bloei gekomen was door bescherming.

Dit is onjuist. Toen de heer Franssen van de Putte de afschaffing der differentionele rechten had doorgezet, hebben wij een moeilijken tijd beleefd, maar wij hebben ons daar langzamerhand doorheen geslagen. Toen wij nu eenmaal zoo ver waren dat wij meenden op eigen beenen te kunnen staan, heeft onze industrie zich ontwikkeld en een hooge vlucht genomen.

De bewering dat daarvan bescherming de oorzaak is, is dus onjuist.

Integendeel, wanneer wij het oog richten op alle industrieën in ons land, dan zullen wij zien dat de vrijheid haar ten bloei gebracht heeft.

Immers, zooals onze tarieven nu gesteld zijn, komen de meeste artikelen als grondstof vrij in en ten gevolge daarvan kan de fabrikant koopen waar hij het goedkoopst terecht kwam, zoodat hij in staat is goedkoop te fabriceren en af te leveren.

Ten gevolge daarvan hebben wij op de buitenlandsche markt kunnen concurreren, maar dat zal geëindigd zijn wanneer bescherming ingevoerd wordt.

Ik besluit met tot de Regeering te zeggen dat zij naar mijn innige overtuiging niets schadelijkers voor ons land kan doen dan ons terug te voeren in de armen der bescherming. Groote Rijken als Duitschland en Amerika kunnen zich nog die luxe veroorloven, maar een klein land als het onze kan dit niet.

Ik hoop daarom dat wij van dit Ministerie geen protectionistische maatregelen zullen krijgen.

De heer Alberda van Ekenstein: Ik behoor tot hen die met zekere bezorgdheid de verandering van het Ministerie zagen, en die zoeven aandacht heeft geschonken aan wat door den geachten spreker uit Friesland is gememoreerd, zal het met mij eens zijn dat ik, het oog slaande op de historie, daartoe het recht had. Evenwel met het oog op wat in de Memorie van Antwoord gezegd is, speciaal ook over de punten, die, met al het andere daar behandeld, toch nog mij een speciaal belang inboezemen, met name over lager onderwijs, en nagaande op welke wijze over dit belangrijk onderwerp wordt gesproken, moet ik verklaren, dat mijn zorgen voor een groot deel verdwenen zijn. Ook heb ik reeds eenige ondervinding opgedaan van een wijze van zien, die met de mijne overeenkomt en waarvoor ik mijn erkentelijkheid betuig.

Het zal het onderwijs goed gaan, wanneer men, afgezien van

wat vroeger aan animositeit mocht zijn of nog wordt opgewekt, alleen denkt aan de belangrijkheid van dit onderwerp en zich daaraan houdt. Een van de moeilijkste punten is zeker dit, dat er altijd een groot misverstand geheerscht heeft over de werking der openbare school. Dat misverstand heb ik ook nog hedenmorgen wederom duidelijk kunnen opmerken, toen ik den heer Hovy hoorde spreken over een onbruikbare school.

Ik herinner mij, hoe ik in den tijd, toen ik mij een oordeel vormde over de belangrijke wijzigingen, die in ons onderwijs werden aangebracht, behoorde tot hen, die de Onderwijswetten in den zin van de tegenwoordige, wenschten veranderd te zien, ten einde de school meer bruikbaar te maken voor de secten en partijen, die althans in mijn omgeving dikwijls de onderliggende partijen waren, met name voor de Katholieken, de Israëlieten en voor verschillende nuances van de Protestanten. Juist het ernstig gevoelen er van, hoe die als het ware slechts getolereerd werden en dikwijls moesten aanhooren datgene wat hun niet voegde met betrekking tot hun godsdienstige, ook misschien staatkundige overtuiging, of die hunner ouders, deed mij zijn en blijven voorstander van de school, die in haar devies voerde: *de school voor allen*.

Er mogen nu en dan eenige afwijkingen hebben plaats gehad; er moge onder een aantal van 20 000 onderwijzers, die, in het groot genomen, tegenwoordig Nederland telt, misschien deze of gene gevonden worden, die denkbeelden is toegedaan en verkondigt, welke niet die van de groote meerderheid onzer natie zijn; er mogen artikelen in couranten, in brochures en in boeken worden geschreven, die zijn aan te duiden als indruischende tegen het belang der opvoeding van een Nederlandsch kind, maar is dat alles niet het gevolg van onze vrijheid van drukpers? Wie heeft het bewijs geleverd, dat een dergelijk boek gebruikt wordt tot leering in een school of tot leering in een inrichting ter opleiding van onderwijzers?

Dat bewijs dinde geleverd te worden wanneer men beweert dat de school, zooals die door de wet voor allen moet dienen, onbruikbaar is of wordt.

De geachte spreker zal, wanneer hij zijn aandacht nog eens aan deze woorden wil wijden, ook nog wel eens willen nadenken over dat onbruikbare in dit verband met de wet.

Degeen die tot u spreekt, Mijnheer de Voorzitter, heeft in betrekking tot het schoolwezen en het schoolbezoek, een ondervinding van 45 jaren. En uit die ondervinding blijkt mij niets van hetgeen die school, een school die ik, in plaats van openbare school, gaarne de school voor allen noem, omdat daarin ligt het hooge beginsel waarop mijn hoogschatting van die school berust — uit die 45jarige ondervinding blijkt mij niets van hetgeen die school onbruikbaar maken zou. En moge er misschien door dezen of genen onderwijzer het een of ander verkondigd worden wat niet naar den zin is van de algemeene opvatting of ook misschien naar ons aller oordeel van een juiste opvatting, toch weet ik zeker dat er een overgrote meerderheid is onder al die onderwijzers, bestaande uit zulke achtenswaardige mannen met zulke goede opvoedkundige beginselen bezielde en die zoo goed in toepassing brengende, ten einde het kind maatschappelijk, zedelijk, ja ook religieus in 't algemeen op te voeden, dat ik mij niet voorstellen kan hoe iemand de ignobiliteit wil hebben om dergelijke menschen niet naar hun waarde te schatten, maar allen te scheren over één kam, alsof zij moesten beantwoorden aan een beschuldiging, die niet de ware is, maar alleen uitgesproken wordt omdat zij in de aangewezen lijn te pas komt.

In de Memorie van Beantwoording is een periode ingelascht met welke — hoeveel ik daarin ook vind, waarmede ik mij wel kan vereenigen — ik mij niet vereenigen kan. Zij is deze:

„Dat de ontwikkeling van ons schoolwezen ook onder de overheersching der neutrale overheidsschool aan ons volk „rijke zegeningen” gebracht heeft, wordt dezerzijds, ook al koos men licht minder gespannen uitdrukking, gaarne toegegeven, maar verzwegen mag toch niet, dat tegenover deze „rijke zegeningen”, die bijna uitsluitend van intellectualistisch karakter zijn, de groote schade staat, die in de practische achterlijkheid van ons volk, vergeleken bij menig ander volk, uitkomt, en niet minder de sociale schade die gevolg was van het ontbreken in het neutrale onderwijs van een krachtig karaktervormend, zedelijk opbouwend en religieus veredelend element.”

2. Vaststelling der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1902. (Algemeene beraadslaging.)

Wanneer ik toch mijn ondervinding daartegenover stel, dan zie ik dat het krachtig opbouwen van dat zedelijk en religieus element geheel in acht genomen is in en door de openbare school — althans door verre de meerderheid.

In elk geval — mochten er scholen zijn, die niet voldoen aan hetgeen de wet voorschrijft, dan zal toch iedereen toestemmen, dat dit niet een beschuldiging kan zijn tegen een onderwijs, zooals dat bij ons in de wet geregeld is en voorgeschreven.

De wet wil een zedelijk, opbouwend onderwijs. De wet wil onder alles wat geleerd wordt, hetzelfde wat altijd hoog gehouden en het eerst in het oog gevat wordt, namelijk de opleiding tot alle maatschappelijke en Christelijke deugden. En een wet, die dit wil en het tegenovergestelde straft, zooals onze wet doet, kan niet beschuldigd worden van niet zedelijk opbouwend, karakter vormend, religieus veredelend te zijn. Wij hebben er over hooren twisten wat toch eigenlijk het woord „Christelijk” is, en dit in verband gebracht met ons schoolwezen, met name: het zoogenaamd neutraal onderwijs.

Het Christendom is m. i. een zuurdeesem, dat, zich niet storend aan den vorm, den inhoud doortrekt en beheerscht. De kracht van het Christendom zal nimmer afhangen van een Kamermeerderheid of van een ministerieele kleur; maar in ons onderwijs kan datgene gelegd worden wat tot een goede en gezonde opvatting van dat Christendom leidt. Geen edeler Christen, dan die den braven jood als een broeder de hand geeft; daarin ligt een massa wat noodig is om den diepen zin, dat prachtig mooie wat in het Christendom schuilt, te begrijpen.

En alles wat met dat prachtig mooie in verband staat wordt op de openbare school geleerd. De ware paedagogie dwingt niet in een bepaald spoor, maar ontwikkelt en vormt de jeugd tot een zelfstandige keuze van het ware spoor gegrond op kennis, zedelijkheid, deugd en godsdienst.

Veel van wat de Memoriën van Beantwoording hier of elders overigens geven te lezen, bemoedigt mij in vele opzichten. Naar een ministerie van onderwijs en arbeid dat in uitzicht wordt gesteld, heb ik steeds verlangd en er op aangedrongen. Een ministerie van landsverdediging verdient mijns inziens, zooals ik het meermalen uitsprak, de voorkeur boven een van Oorlog, dat verkeerde begrippen aankweekt, en als ik lees wat hier en elders van aanbachtsonderwijs gezegd wordt, dan springt mijn hart op van blijdschap en ik hoop en vertrouw dat mijn goede verwachtingen daarvan in de toekomst bewaarheid mogen worden. Er is terecht gevraagd naar de beteekenis van „vrijmaking van het bijzonder onderwijs”. Deze schijnt zich tegenwoordig zoo goed als op te lossen in het geven van meer steun aan dit onderwijs uit 's Rijks kas, d. w. z. evenveel als aan het openbaar. Welnu dat dit geschiedt onder de te stellen voorwaarden. Want het is hier niet de quaestie of er minder geld zal worden uitgegeven. Nu eenmaal het groote beginsel: subsidie voor de bijzondere school uit de Rijkskas, naar mijn innige overtuiging ten nadeele van het vaderlands en met voorbijzien van het hooge beginsel van 's lands eenheid werd doorgedreven, nu behoort er ook geen onderscheid meer gemaakt te worden, maar moeten openbaar- en bijzonder onderwijs evenveel genieten, want wij hebben hier te letten op de belangen van het kind: kinderen, tot welke categorie ook behorende, zijn de hope des vaderlands, zij zijn het vaderland zelf. Wij gaan spoedig weer weg, maar de kinderen blijven voorcerst en hebben het werk dat wij tot heil van het vaderland hebben verriicht, voort te zetten. Laten de kinderen van de bijzondere scholen dus niet minder behandeld worden dan die van de openbare. Laat ons allen kinderen geven wat hun toekomst, opdat het vaderland er later schoone vruchten van plukke.

De heer Breebaart: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil slechts een enkel woord zeggen naar aanleiding van hetgeen door den heer van den Biesen is in het midden gebracht en wel hierover, dat ik het niet met hem eens ben dat de toestand van den landbouw zoo schrikbarend is achteruitgegaan en dat de werkloosheid zoo buitengewoon is toegenomen.

Mijn ondervinding is een andere en wel op grond dat de koop- en huurprijzen der landerijen weer langzaam vooruitgaan. Als er een boerderij of bouwplaats door de een of andere reden vrijkomt, dan zijn er steeds verscheidene landbouwers die zulk een plaats voor meer huur trachten machtig te worden,

niettegenstaande dat de exploitatiekosten hooger worden doordat de arbeidskrachten steeds moeilijker voldoende zijn te bekomen, en de loonen hooger worden. Dat veel arbeidslieden naar Duitschland gaan om werk te bekomen, acht ik niet zulk een groot kwaad; daardoor wordt de werkloosheid hier niet vermeerderd. Ik acht het een veel grooter kwaad, dat de arbeidskrachten naar de groote steden getrokken worden; daardoor wordt de werkloosheid in de groote steden grooter, tot schade van het platteland.

Ik zal niet wijdloopig antwoorden op al hetgeen door den heer van den Biesen is gezegd. Ik kan mij zeer goed vereenigen met hetgeen hieromtrent door den heer van Nierop is gezegd. Ik geloof niet dat het heffen van invoerrechten op granen wenschelijk is. De voordeelen voor den landbouw zouden zeer betrekkelijk zijn. Eenige bouwboeren zouden er bij winnen, maar daar staat tegenover dat een grooter getal veehouders en een tal van boeren op de zandstreken er schade van zouden hebben. Ik zou mij dus niet met protectionistische maatregelen kunnen vereenigen, en hoop dat die zich dan ook nog lang zullen doen wachten.

De heer Fransen van der Putte: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal niet komen in wat geweest is het noofdmoment van de schriftelijke en mondelinge debatten over deze Staatsbegroting, omdat, naar mijn inzien, naar mijn persoonlijke opvatting, daarbij is getreden op een terrein dat niet is dat van het Parlement en ik zou ook in het geheel niet gesproken hebben, wanneer een der leden van deze Kamer in zijn redevoering behandeld had de quaestie van de herziening van het Reglement van Orde van den Ministerraad, maar nu niemand daarvoor een woord gezegd heeft, rust dunkt mij, de verplichting daartoe op een der laatst overgebleven leden van de jonge garde die met de oude garde — die uitgestorven is, — den strijd van 1866 tot 1868 heeft helpen voeren voor de onbepaalde verantwoordelijkheid van de Ministers. Deze heeft naar mijn overtuiging bij die wijziging van het Reglement van Orde voor den Ministerraad schade geleden. Ik wensch althans van mijn zijde een woord van protest te doen hooren tegen wat de Regeering in de Memorie van Antwoord op ons Voorloopig Verslag bij paragraaf 6 daaromtrent gezegd heeft.

Aan het slot van de desbetreffende paragraaf van ons Voorloopig Verslag lees ik: „Waren de gevoelens omtrent aard en strekking van de veranderingen” (in het Reglement van Orde) verdeeld, algemeen wenschte men van de Regeering te vernemen, welke leidende gedachte bij haar heeft voorgezet en waaruit de noodzakelijkheid tot wijziging gebleken was.”

Ik zou daaraan deze vraag willen toevoegen: Welk landsbelang noopte den Minister om, zonder eenige ondervinding opgedaan te hebben, een dergelijke wijziging voor te dragen? Drie maanden na zijn optreden waren nog niet verstreken, toen deze stap gedaan werd. Hoe kort en bondig nu, Mijnheer de Voorzitter, aan het slot van ons Voorloopig Verslag, de vragen gesteld waren — toch is daarop vanwege de Regeering geen duidelijk, onomwonden antwoord gegeven.

In de andere Kamer heeft de Minister van Binnenlandsche Zaken aan den heer Drucker geantwoord:

„Die mededeeling” — dat was de mededeeling van de wijziging in het Reglement van Orde voor den Ministerraad — „geschiedde intusschen in het minst niet alsof ik achtte dat de verhouding tusschen de Kroon en de Ministers en van de Ministers onderling, die bij dat reglement geregeld werden, iets anders zou zijn dan een huishoudelijke aangelegenheid.”

In de Memorie van Beantwoording aan deze Kamer wordt bijna in dezelfde woorden die stelling gehandhaafd.

Die stelling nu — behoeft ik het te zeggen — is geenszins de mijne, maar wanneer zij op dat standpunt staat, had de Regeering die mededeeling aan de Kamers niet moeten doen, veel minder publiciteit aan de wijziging moeten geven, zooals dat door de inzending aan ons is geschied.

De handeling van de Regeering in 1892, die mededeeling deed van het Reglement van Orde van den Ministerraad, bond volstrekt deze Regeering niet, die, wat dit punt betreft, op een geheel ander standpunt staat.

Maar nu het Koninklijk besluit van 13 October j.l. in behoorlijken vorm gecontrasigneerd in onze handen is, is critiek niet

2. Vaststelling der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1902. (Algemeene beraadslaging.)

alleen geoorloofd, maar voor iemand die denkt zooals ik, zelfs plicht.

De Minister van Binnenlandsche Zaken maakt geen onderscheid tusschen Kabinetsraad en Ministerraad. Ik lees in de Memorie van Antwoord op ons verslag: „feitelijk zijn deze tweeërlei soort vergaderingen thans ineengesmolten”. De Kabinetsraad is in ons staatsrecht bekend van af de komst van Koning Willem I, bij zijn aanvaarding van de Regeering als souverain Vorst. Men kan dit lezen o. a. in hetgeen dezer dagen over Gijsbert Karel van Hogendorp werd gepubliceerd.

Onder Koning Willem II werd aan de ministerieele verantwoordelijkheid geen uitvoering gegeven. Hoewel zij in de Grondwet van 1840 was geschreven, werd zij tusschen 1840 en 1841 niet toegepast. Onder de Regeering van Willem II was er bijna nimmer Ministerraad, maar steeds Kabinetsraad. En wat wij daarvan weten strekt om de conclusie te wettigen, dat het wenschelijk is om Kabinetsraad en Ministerraad één te doen zijn.

Koning Willem III riep een enkele maal den Kabinetsraad bijeen, maar overigens ontving hij de adviezen van den Ministeraad. En dat is, mijns inziens, uit een staatkundig en staatsrechtelijk oogpunt een verstandige en de meest gewenschte wijze van handelen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb over dit onderwerp het woord gevraagd, omdat geen meer bevoegden, geen meester in de rechten of geen doctor in de staatswetenschappen, deze quaestie behandelde en dan moet wel de man van de praktijk die quaestie ter hand nemen. Maar ik ben toch op informatie uitgegaan. Zoo vind ik in het boek van een professor in het staatsrecht, den heer de Bosch Kemper, zeker geen partijman, deze meening: „dat de Koning zelf President-Minister zal zijn en dikwerf den Ministeraad zal presideeren, is weinig voegzaam bij de verheven roeping tot opper-regeering die hem toekomt”. De heer de Bosch Kemper verwijst er naar, dat het gedwongen praesidium van den Ministerraad Lodewijk XVI het Koningschap heeft gekost en herinnert er aan hoe nadeelig het onder Koning Willem I gewerkt heeft, dat geen eigenlijke Ministerraad, maar enkel een Kabinetsraad bestond.

Vorstelijk en ministerieel gezag moeten gescheiden zijn en blijven.

Wat zegt de Bosch Kemper over dit thema verder:

„De Ministers zijn individueel verantwoordelijk, maar die verantwoordelijkheid strekt zich voor zooveel zij staatkundig is niet slechts uit tot hunne individuele handelingen als hoofden van hunne ministerieele departementen, maar ook tot handhaving van het algemeen regeeringsstelsel, dat bij het Ministerie gevolgd wordt.”

Dit is de stelling van Groen; een homogeen Ministerie. Men herinnert zich de groote bekende interpellatie van 25 Juli 1849, en ook de tegenwoordige Minister van Binnenlandsche Zaken, een getrouw volger van Groen, heeft zich dikwijls in denzelfden zin uitgelaten.

Wat laat nu de Bosch Kemper daarop ten slotte volgen? Het is wellicht goed, dat ik er aan herinner, dat deze uitgave, vermeerderd en verbeterd, is van het jaar 1865.

„De homogeniteit moet echter in een ingezonden zin worden opgevat. Zij is slechts schijn, wanneer men de homogeniteit zoekt in zulk een uitstekend hoofd, dat alle mede-Ministers slechts gediensdige, onzelfstandige dienaren zijn, rondom den eenen hoofdminister geschaard.”

Ziedaar de meening van een professor in het staatsrecht.

Ik kom aan het antwoord van de Regeering.

„De stelling dat de Raad van Ministers zou zijn een College van Staat” zoo lezen wij daarin — ik zou liever zeggen een Staatscollege — „komt min juist voor. Een College van Staat moet zijn grondslag in de Grondwet vinden en onze Grondwet zwijgt van zoodanig College geheel. Wat in art. 38 der Grondwet in één bepaald geval aan de hoofden der ministerieele Departementen wordt voorgeschreven, brengt hierin geen verandering.”

Ik sta niet op het standpunt van hen die beweren dat de Grondwet den Ministerraad heeft ingesteld, maar ik ga ook niet zoo ver om te zeggen, dat de Grondwet den Raad van Ministers niet kent, want dan zou zij er in art. 38 niet van spreken.

Professor Buys is meer het gevoelen van de Regeering toegedaan. Maar daarentegen stelt hij op een volgende bladzijde

zelf de vraag: Waar staat voorgeschreven, dat alle ambtelijke instellingen op een grondwettelijke of een wettelijke basis moeten berusten?

De heer de Savornin Lohman zegt in zijn bekend standaardwerk dat onlangs is uitgekomen: de ambtenaren worden benoemd door den Koning. Het recht van benoeming vloeit uit 's Konings ambt zelf voort. Ware het zoo niet, dan zou het recht in de lucht hangen, vermits het niet in de Grondwet aan den Koning is opgedragen.

Dat de Grondwet de instelling van een Ministerraad voorschrijft is niet noodig; zij erkent in art. 38 het college, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 1843, in *du form* gecontrasigneerd en afgekondigd. Het is dus *rechteus* en *feitelijk* een college van Staat.

De voorstelling van den huishoudelijken aard van den Ministeraad, het onderonsje wat de Minister van Binnenlandsche Zaken er van heeft willen maken, is naar mijn opvatting ten eenenmale onjuist. Men heeft zich beroepen voornamelijk hierop, dat de Ministerraad geen college van Staat is, omdat het niet naar buiten werkt. Is dit juist? In de *Staatscouranten* van 27 April 1853, 20 October 1866 en 4 Januari 1868, waarin verschillende rapporten van den Ministerraad aan den Koning zijn gepubliceerd, zijn tevens de besluiten te vinden tot ontbinding van de Kamer door den Koning genomen op voordracht van den Raad van Ministers.

Nu verdient het opmerking, dat het besluit van 1868 is geteekend niet door alle Ministers, zooals in 1853 en 1866, maar door Heemskerk, als tijdelijk voorzitter van den Ministerraad, en Hasselmans als tijdelijk secretaris. Hetzelfde heeft plaats gehad in 1894, ontslag van van Tienhoven en rapport aan de Koningin tot ontbinding, geteekend door de loco-president van den Ministerraad.

Er zijn twee wetten ingediend, waarvan de Memorie van Toelichting is geteekend door den tijdelijken president van den Ministerraad. De eerste, geteekend door van der Bruggen, is ingediend in de Zitting 1856—1857, — geene kleine wet — de wet op den Raad van State.

Een tweede voorbeeld is de zoogenaamde Paleiswet van 1863, geteekend door den tijdelijken president Thorbecke.

Men ziet dus: vogels van diverse pluimage; mannen van alle richtingen.

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft gemeend, dat hij in dat illustre gezelschap niet mocht ontbreken, want ik lees in de *Staatscourant* van 7 September 1901 een Koninklijk besluit van 5 September 1901 n°. 7, gecontrasigneerd door den Minister van Binnenlandsche Zaken Kuyper, waarbij de Koningin op voordracht van den Raad van Ministers van 4 September 1901, goedkeurt, dat de Kamer gesloten wordt.

Wat blijft er nu over van het argument, dat de Ministerraad nooit naar buiten werkt. Nu maak ik nog niet eens gebruik van de verschillende beslissingen, die de Ministerraad genomen heeft op adressen van particulieren.

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft in de Memorie van Antwoord gezegd:

„Dusver was het adat onder alle Ministeriën, dat het voorzitterschap in den Raad van Ministers, al den duur van het Kabinet, aan eenzelfde Minister bleef toevertrouwd. Wel bestond in naam de mogelijkheid dat het voorzitterschap wisselde, maar die mogelijkheid als zoodanig bleef ook thans behouden.”

Het doet mij genoegen, dat de Minister Maleisch kent, maar de juiste beteekenis van het woord „adat” heeft hij niet gevat. Adat wil zeggen: vanouds bestaande gewoonte, en nu is dit hoogstens een aanwendsel van den allerlaatsten tijd.

Van 1842 tot 1848 was er geen sprake van een vasten president van den Ministerraad. Dit wisselde steeds.

In het eerste ministerie-Thorbecke wisselde men om de drie maanden, en wil de Minister van Binnenlandsche Zaken daarvan het bewijs zien, dan zie hij na de *Staatscourant* van de ontbinding van 1853, onderteekend door Pahud als tijdelijk voorzitter.

In de opvolgende Ministeriën van '56, '58 — dat van '60 sla ik over — van '61, het tweede Ministerie Thorbecke, werden om de drie maanden de presidenten gekozen.

2. Vaststelling der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1902. (Algemeene beraadslaging.)

Ook na het aftreden van het korte Ministerie van '66, in de opvolgende Ministeriën nooit een vaste president, steeds alle leden van het Kabinet à tour de rôle.

Het was dus geen adat.

Het Ministerie-Heemskerk—van Zuylen—Schimmelpenninck koos iedere drie maanden een anderen president.

In het daarop volgende Ministerie-Fock zagen wij elke drie maanden een anderen president van den Ministerraad optreden en het heeft tot geenerlei moeilijkheid aanleiding gegeven.

Omtrent het derde — korte — Ministerie-Thorbecke heb ik geen gegevens kunnen vinden.

In het Ministerie van 1872 tot 1874 trad om de drie maanden een andere president van den Ministerraad op. Waar blijft dan de adat? Het is een nieuwigheid die ten onrechte in den laatsten tijd is opgekomen. En nu is mijn oppositie volstrekt niet bepaaldelijk tegen dit Ministerie gericht. Reeds verleden jaar Januari ben ik daartegen opgekomen, toen Minister Pierson nog aan het bewind was.

Wat zijn nu de aangebrachte veranderingen? Zijn het verbeteringen? Ik noem er buiten de hoofdzaak twee. De benoeming van den secretaris-generaal zal niet meer individueel door elken Minister geschieden, maar zij zal moeten onderworpen worden aan den Ministerraad.

Kunt ge, Mijnheer de Minister, u een ambtgenoot denken die zoo weinig zelfstandigheid bezit dat hij, wanneer de Ministerraad zijn voordracht voor een secretaris-generaal verwerpt, nog een dag langer zou willen aanblijven?

Ten tweede de verandering in art. 4: „Behalve de vergaderingen, bij besluit door den Raad te regelen, roept de voorzitter den Raad zoo dikwijls bijeen als hij dit noodig oordeelt, of wanneer twee of meer leden van den Raad dit verlangen.”

Wat zegt nu de Minister? 's Woensdags en Vrijdags is het Ministerraad en nu moeten wij er toch tegen waken, dat niet één Minister ons bovendien lichtvaardig bij elkander roept.

Is dat denkbaar? Maar tusschen die beide dagen kan de Minister van Koloniën of die van Buitenlandsche Zaken een telegram krijgen, dat hij krachtens zijn verantwoordelijkheid voor den Ministerraad moet brengen. Hij moet dan eerst een briefje aan een collega schrijven, om den Ministerraad bijeen te kunnen krijgen.

De voorbeelden van zoodanige urgentie zijn in massa te noemen; ik wijs b.v. op den tijd van de moeilijkheden op Noord-Sumatra.

Ik vraag het aan den Minister van Buitenlandsche Zaken, of het zin zou hebben, dat hij, wanneer hij staande de moeilijke onderhandelingen over de vraag, of de vredesconferentie al of niet in den Haag zou komen, een dépêche had gekregen van onzen gezant te Rome, van onzen gezant te Petersburg of van onzen gezant te Londen, dan eerst zijn parapluie moest opzetten en naar een van zijn collega's moest loopen om te vragen of deze de goedheid zou willen hebben mede te onder teekenen een briefje aan den Minister-President, met verzoek den Ministerraad te willen bijeenroepen? Immers neen! De Minister heeft gesproken van de verhouding onderling, maar het komt mij voor, dat deze bij dit Ministerie te wenschen

overlaat. Wanneer ik Minister van Marine was geweest, dan had ik mij na de zekere uitlatingen in de andere Kamer de moeite bespaard opnieuw in den Ministerraad te verschijnen en evenzeer zijn niet genoegzaam de gards tegenover den Minister van Financien in acht genomen. Er wordt in de andere Kamer gesproken over een deel van de Memorie van Antwoord, waarin over de tarieven gehandeld wordt en de Kamer merkt op, dat die woorden geschreven zijn door den betrokken Minister, zooals dat in elk Ministerie gebruikelijk is; neen, zegt de Minister van Binnenlandsche Zaken, dat hebt gij mis, dat heb ik gedaan.

Zie, Mijnheer de Voorzitter, dat is niet goed en de totale indruk, dien ik van dit optreden kreeg, herinnerde mij een uitlating van den Minister van Koloniën in de Zitting der Tweede Kamer van 26 November jl., bladz. 185. De Minister — het was halsbrekend werk — trachtte te betoogen, dat, waar in de oude contracten met de Minahassa van bondgenooten sprake is, daarmede onderzaten bedoeld zijn en dat daar het verschil tusschen bondgenoot en onderzaat niet zoo groot is, omdat wij als voogden tegenover de bevolking staan. Het was onjuist, want de contracten waren gesloten met de hoofden en *dezen* staan als voogden tegenover de bevolking. Zal nu in den gedachtengang, ook van dit Ministerie gelden, dat met datgene, wat men bondgenoot noemt, eigenlijk bedoeld is „onderzaat” en dat de voogd voor *dezen* wel zal zorgen?

Wij hebben hier te lande — ik zeide straks dat ik het jaar 1860 buiten aanmerking heb gelaten — voor zoover mijn herinnering gaat, slechts tweemaal een Minister-President gekend. Dat was de eerste maal de graaf Schimmelpenninck. Na de stoute wending van 1848 meende Koning Willem II, die met het Engelsche staatsrecht zoo bekend was, het best te doen zijn gezant te Londen te laten overkomen om hier een Ministerie op Engelsche leest te schoeien. Maar dat ging niet op, dat streed met onze begrippen en instellingen, en het presidentschap van graaf Schimmelpenninck was zeer ephemer. En in 1860 meende mr. Floris Adriaan van Hall aan den Koning als voorwaarde te moeten stellen zijn benoeming tot president van den Ministerraad voor een jaar, wat geschied is. Men kan de bijzonderheden van die benoeming lezen in „Kroon en Ministers” van Bosscha.

En wat bleek? Dat de Ministers, collega's van den Minister van Hall, het mandaat voor een een jaar als president van den Ministerraad niet wenschten te verlengen!

Ligt hetgeen wij nu zien gebeuren aan het verschil van persoonlijkheid tusschen den Minister van Hall en den huidige Minister van Binnenlandsche Zaken, — of ligt het aan het verschil van zelfstandigheid tusschen de collega's van voorheen en de tegenwoordige, — wat er ook van zij — aan de autonomie van den Ministerraad, aan zijn recht om zijn bureau zelf samen te stellen, is door dit Koninklijk besluit een einde gemaakt.

De verdere beraadslaging wordt verdaagd en de vergadering gesloten.

